

گزارش کارگاه دوم

تدوین برنامه مدیریت یکپارچه زیست بومی

تالاب‌های بین‌المللی هامون

(ویرایش پنجم)

۵ و ۴ آذر ۱۳۹۳ - زابل

شرکت سهامی آب منطقه‌ای
سیستان و بلوچستان

فرمانداری ویژه شهرستان زابل
و فرمانداران منطقه

طرح حفاظت از تالاب‌های
ایران

استاندارداری سیستان و بلوچستان

سازمان حفاظت محیط زیست

مهندسين مشاور سبز آوران محیط زیست
هیرمند

دانشگاهیان، محققین، فرهنگیان
و اندیشمندان

اداره کل محیط زیست استان
سیستان و بلوچستان

اداره کل منابع طبیعی استان
سیستان و بلوچستان

سازمان جهاد کشاورزی استان
سیستان و بلوچستان

باجمکاری

سازمان های مردم نهاد، جوامع محلی و ذینفعان تالاب‌های بین‌المللی هامون، فرماندهی مرزبانی شهرستان زابل

فروردین ۱۳۹۴

فهرست مطالب

صفحه	شرح
۵	۱- مقدمه
۹	۲- هدف
۱۰	۳- پیشینه
۱۰	۳-۱- مختصری از کارگاه اول
۱۲	۳-۲- روند برگزاری کارگاه دوم
۱۳	۴- ثبت نام و افتتاح کارگاه، سخنرانی‌ها
۱۳	۴-۱- روز اول ۴ آذر ماه ۱۳۹۳، ثبت نام
۱۳	۴-۲- شروع کارگاه و سخنرانی‌ها
۱۴	۴-۲-۱- جناب آقای دکتر سعید محمودی مدیر کل محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۱۷	۴-۲-۲- جناب آقای دکتر نوری عضو هیات علمی دانشگاه سیستان و بلوچستان
۱۸	۴-۲-۳- جناب آقای مهندس غلامرضا مالکی معاونت برنامه ریزی استانداری سیستان و بلوچستان
۲۰	۴-۲-۴- جناب آقای مهندس هوشنگ ناظری فرماندار ویژه زابل
۲۱	۴-۲-۵- جناب آقای مهندس سلیمانی مدیر ملی طرح حفاظت از تالاب‌های ایران
۲۲	۵- جمع بندی، تحلیل و تکمیل یافته‌های کارگاه اول
۲۲	۵-۱- اساس، روش و هدف از برگزاری کارگاه
۲۵	۵-۲- مشکلات تعیین شده بر اساس گزارش کارگاه آغازین
۲۵	۵-۳- پیشنهادات اضافه شدن مشکلاتی که در کارگاه آغازین لحاظ نشده بود:
۲۸	۵-۴- گروه بندی مشکلات
۳۰	۶- تشکیل و فعالیت کار گروه‌ها
۳۱	۷- جمع بندی و استخراج نتایج هم اندیشی کار گروه‌ها:
۳۱	۷-۱- جمع بندی نتایج کار گروه محیط زیست، مطالعات، آمایش سرزمین و پژوهش
۳۱	۷-۱-۱- جمع بندی نتایج روز اول
۳۳	۷-۱-۲- جمع بندی نتایج روز دوم
۳۶	۷-۲- جمع بندی نتایج کار گروه مدیریت منابع آب و خاک
۳۶	۷-۲-۱- جمع بندی نتایج روز اول
۳۹	۷-۲-۲- جمع بندی نتایج روز دوم
۴۲	۷-۳- جمع بندی نتایج کار گروه مشارکت مردمی، اطلاع رسانی و مسائل اقتصادی - اجتماعی
۴۲	۷-۳-۱- جمع بندی نتایج روز اول

فهرست مطالب

صفحه	شرح
۴۶	۷-۳-۲- جمع بندی نتایج روز دوم
۵۰	۷-۴- جمع بندی نتایج کارگروه مسایل بین الملل
۵۱	۷-۵- جمع بندی نتایج کارگروه دایک مرزی
۵۲	۷-۶- جمع بندی نتایج کارگروه گرد و غبار و ریزگردها
۶۰	۸- اختتامیه
۶۱	۸-۱- خلاصه تصمیمات و پیشنهادهای مطرح شده
۷۲	۸-۲- جمع‌بندی و تحلیل نهایی یافته‌های کارگاه شماره ۲ ، (بستر سازی کارگاه شماره ۳)
۷۶	پیوست شماره ۱- برنامه‌های کارگاه دوم طرح تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب بین‌المللی هامون
۷۷	پیوست شماره ۲- شرکت کنندگان در کارگاه شماره ۲ تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب بین‌المللی هامون
۸۲	پیوست شماره ۳- شرکت کنندگان در کارگروه‌های کارگاه شماره ۲
۹۰	پیوست شماره ۴ : گروه‌های اصلی ذیربط در مدیریت تالاب‌های بین‌المللی هامون سطح محلی، استانی، ملی، برون مرزی

فهرست جداول

صفحه	شرح
۲۵	جدول شماره ۱: معضلات و مشکلات تالاب
۲۵	جدول شماره ۲: پیشنهادات کارگاه ۲ - اضافه شدن مشکلاتی که در کارگاه آغازین لحاظ نشده
۲۹	جدول شماره ۳: گروه بندی مشکلات و تهدیدات تالاب‌های بین‌المللی هاموندر کارگاه دوم
۳۳	جدول شماره ۴: درخت مشکلات محیط زیست، مطالعات، آمایش سرزمین و پژوهش
۳۸	جدول شماره ۵: درخت مشکلات مدیریت منابع آب و خاک
۴۵	جدول شماره ۶: درخت مشکلات مشارکت مردمی، اطلاع رسانی و مسائل اقتصادی - اجتماعی
۵۰	جدول شماره ۷: درخت مشکلات مسایل بین‌المللی تالاب هامون
۵۱	جدول شماره ۸: درخت مشکلات دایک مرزی
۵۲	جدول شماره ۹: درخت مشکلات گرد و غبار و ریزگردها
۵۳	جدول شماره ۱۰: هدف راهبردی ۱: رسیدن به وضعیت مطلوب محیط زیست، مطالعات، آمایش سرزمین و پژوهش
۵۵	جدول شماره ۱۱: هدف راهبردی ۲: رسیدن به وضعیت مطلوب آب و خاک و کنترل ریزگردها
۵۸	جدول شماره ۱۲: هدف راهبردی ۳: مشارکت مردمی، اطلاع رسانی و مسائل اقتصادی - اجتماعی
۵۹	جدول شماره ۱۳: هدف راهبردی ۴: ارتقای همکاری های بین‌المللی در خصوص حفاظت و مدیریت تالاب های بین‌المللی هامون

فهرست تصاویر

صفحه	شرح
۷	تصویر شماره ۱: هامون در دوره های ترسالی
۷	تصویر شماره ۲: بهره برداری از هامون در دوره های ترسالی
۸	تصویر شماره ۳: هامون در دوره های خشکسالی
۸	تصویر شماره ۴: هامون در دوره های خشکسالی و معیشت سخت مردم
۱۴	تصویر شماره ۵: مراسم افتتاحیه کارگاه
۱۴	مجموعه تصاویر شماره ۶: حضور ائمه‌مقام مختلف مردم محلی، ذینفعان و مسئولین در کارگاه دوم
۱۵	تصویر شماره ۷: نمایی از جلسه در روز نخست
۱۵	تصویر شماره ۸: پرسش ذینفعان تالاب
۲۷	تصویر شماره ۹: تشریح نحوه ترسیم درخت مشکلات
۲۷	تصویر شماره ۱۰: آرایه نحوه جمع‌بندی نظرات در کارگاه
۳۰	تصویر شماره ۱۱: تماس نزدیک و صحبت‌های رور در رو با معتمدین و ریش سفیدان
۳۰	مجموعه تصاویر شماره ۱۲: نماهایی از توجه شرکت کنندگان به مباحث مطرح شده جلسه
۳۶	مجموعه تصاویر شماره ۱۳: جمع بندی نتایج کارگروه گروه محیط زیست، مطالعات، آمایش سرزمین و پژوهش
۴۲	مجموعه تصاویر شماره ۱۴: آرایه نتایج کار گروه آب و خاک
۴۷	مجموعه تصاویر شماره ۱۵: نماهایی از جمع بندی کارگاه مشارکت مردمی، اطلاع رسانی و مسائل اقتصادی - اجتماعی
۵۲	مجموعه تصاویر شماره ۱۶: تصاویری از کارگاه‌های تکمیلی
۸۹	مجموعه تصاویر شماره ۱۷: کار گروه محیط زیست، مطالعات، آمایش سرزمین و پژوهش
۹۱	مجموعه تصاویر شماره ۱۸: کار گروه مدیریت منابع آب و خاک
۹۳	مجموعه تصاویر شماره ۱۹: کار گروه مشارکت مردمی، اطلاع رسانی و مسائل اقتصادی - اجتماعی
۹۵	مجموعه تصاویر شماره ۲۰: برخی از شرکت کنندگان در کارگاه‌های تکمیلی

۱- مقدمه :

تالاب‌ها از مهمترین محیط‌های مولد حیات و گهواره‌های تنوع‌زیستی دنیا بوده و با فراهم کردن آب و قابلیت زادآوری اولیه نقش مهمی در بقای گونه‌های بی‌شماری از گیاهان و جانوران وابسته به خود ایفا می‌کنند، به شکلی که دارا بودن تنوع گونه‌ای از پرندگان، پستانداران، خزندگان، دوزیستان، ماهیان و بی‌مهرگان، وابسته به تالاب‌ها بوده و تالاب‌ها ذخیره‌گاه‌های ژنتیکی گیاهی و جانوری محسوب می‌شوند.

وضعیت در تالاب‌های کشور چندان مطلوب نبوده و تعادل‌های اکولوژیک آنها نیز در حالت شکننده و ناپایداری قرار گرفته است که ضرورت اقدامات فوری و اساسی را می‌طلبد.

مهمترین مشکلات تالاب‌های کشور کاهش حجم آب در اثر عوامل طبیعی و انسانی، ورود آلاینده‌ها و کود و سم به تالاب‌ها و عدم رعایت حریم زیست‌محیطی و اکولوژیکی تالاب‌ها است و در عین حال تغییرات کاربری اراضی تالابی، عدم رعایت حق‌آبه طبیعی محیط‌های طبیعی از سوی مجریان مختلف طرح‌های آبی، عدم ملاحظات زیست‌محیطی در پروژه عمرانی ورود آلاینده‌های مختلف بیولوژیکی، شیمیایی و فیزیکی به محیط‌های تالابی، شکار و صید غیرمجاز، بی‌رویه و قاچاق، خشکسالی‌های پی در پی که قطعا بخشی از آن به دلایل تغییرات اقلیمی در سطح جهانی تاثیر می‌گذارد و بهره‌برداری بی‌رویه از منابع آبی زیرزمینی در اطراف تالاب‌ها از دیگر علل تخریب تالاب‌های کشور هستند.

از ۲۴ تالاب ثبت شده ایران در کنوانسیون رامسر، تالاب‌های «شورگل، یادگارلو و درگه سنگی»، «مجموعه تالاب انزلی»، «آلاگل، آلمانگل و آجی‌گل»، «شادگان، خورالامیه و خورموسی»، «نیریز و کمیجان»، «انتهای جنوبی هامون پوزک» و «هامون صابری و هامون هیرمند»، ۷ تالاب بین‌المللی ثبت شده کشورمان در کنوانسیون رامسر هستند که در معرض تغییرات اکولوژیکی بوده و به همین دلیل در فهرست «مونترو» رامسر قرار گرفته‌اند.

بدین ترتیب تالاب‌های «انتهای جنوبی هامون پوزک، هامون صابری و هامون هیرمند» هر دو در سال ۱۹۹۰ به دلیل ایجاد سازه‌های آبی در افغانستان، تخصیص آب برای مقاصد شرب و

کشاورزی از سوی ایران و افغانستان و ورود ماهی غیربومی «آمور» که نسل‌نی‌های منطقه را از بین برده است در فهرست قرمز کنوانسیون رامسر قرار گرفته‌اند.

تالاب‌های بین‌المللی هامون یکی از دریاچه‌های کویری و بیابانی شرق کشور بوده که شامل سه قسمت هامون پوزک در شمال شرقی، هامون صابوری در شمال و شمال غربی و هامون هیرمند در غرب و جنوب غربی سیستان واقع شده‌اند. اغلب در سال‌های پربابی و در فصل بهار بعد از بروز سیلاب رودخانه هیرمند و انشعابات آن سه هامون به یکدیگر متصل می‌گردند.

هر چند در حال حاضر علی‌رغم وجود میثاق‌های بین‌المللی محیط زیستی، اکوسیستم‌های طبیعی و انسان ساخت با انواع مشکلات روبرو هستند، ولی اگر همین تعداد محدود از توافق و قراردادهای بین‌المللی زیست محیطی وجود نداشت، عمل حفاظت و نگهداری از محیط زیست به مراتب مشکل‌تر از آنچه امروز با آن مواجه هستیم، می‌بود. قوانین و معاهدات بین‌المللی پایه اجرا و بعمل درآوردن اصول و قواعد زیست محیطی در سطح جهانی می‌باشند. آنها نه تنها استانداردهای جهانی را تعیین می‌کنند بلکه صرف وجود آنها در صحنه جهانی اغلب دولت‌ها را به امضا معاهدات و یا تدوین قوانین داخلی خود ترغیب می‌کنند.

با توجه به تاثیر منفی عوامل طبیعی و انسانی بر تالاب بین‌المللی هامون و سیر قهقرایی کارکردهای آن مقرر گردید به منظور تدوین برنامه مدیریت یکپارچه زیست بومی تالاب بین‌المللی هامون با استفاده از دیدگاه‌های کلیه ذینفعان و از طریق بکارگیری اصول دوازده گانه رویکرد زیست بومی به صورت گام به گام و طی چهار کارگاه اقدام اولیه صورت پذیرد.

گزارش حاضر شرح وقایع و هم‌اندیشی‌های شرکت‌کنندگان در کارگاه دوم تدوین و تهیه برنامه جامع مدیریت یکپارچه و زیست بومی تالاب بین‌المللی هامون و ارایه نتایج تصمیمات اتخاذ شده در این کارگاه است.

تصویر شماره ۱: هامون در دوره های ترسالی

تصویر شماره ۲: بهره برداری از هامون در دوره های ترسالی

تصویر شماره ۳: هامون در دوره های خشکسالی

تصویر شماره ۴: هامون در دوره های خشکسالی و معیشت سخت مردم

۲- هدف:

هدف از تشکیل کارگاهها، تدوین و تهیه برنامه جامع مدیریت یکپارچه و زیست بومی تالاب‌های بین‌المللی هامون است که از رویکردی راهبردی مشارکتی برخوردار است. در کارگاهها تلاش می‌گردد به رویکردی مشترک و چشم اندازی مورد توافق از طریق همفکری و تبادل نظر با تمامی گروه‌های ذیربط و ذینفع تالاب‌های بین‌المللی هامون دستیابی گردد و به این سبب تلاش می‌گردد تا تمامی تصمیم‌گیری‌های مدیریتی متضمن در نظر گرفته شدن نظرات، تجربیات، دانش و دیدگاه‌های گروه‌های مختلف باشد.

برخی از اهداف پیش‌بینی شده این کارگاه مشورتی عبارتند از:

- بررسی یافته‌های کارگاه اول و نظرات واصله و تکمیل آنها در زمینه پیش‌نویس برنامه مدیریتی
- نهایی‌سازی و تصویب چشم‌انداز، هدف‌نهایی و اهداف جزء
- مشخص نمودن اولویت‌های مهم مدیریتی و اهداف مورد نظر
- تعیین فعالیت‌های مورد نیاز برای دستیابی به اهداف مورد نظر و مشخص نمودن ارگان‌های مسئول
- تعیین نیازهای آموزشی
- تعیین روند راهبری و هماهنگی‌های سازمانی برنامه مدیریتی
- مشخص نمودن اقدامات اولویت‌دار

۳- پیشینه :**۳-۱- مختصری از کارگاه اول :**

در کارگاه آغازین در خصوص لزوم حمایت و حفاظت از تالاب‌ها، اهمیت تالاب‌های بین‌المللی هامون متشکل از هامون پوزک، هامون صابری و هامون هیرمند و همچنین مدیریت زیست بومی و گام‌های اصول دوازده گانه رویکرد زیست بومی مطالب نسبتاً جامعی ارائه گردید.

این رویکرد دارای پنج گام به ترتیب زیر می‌باشد:

گام اول شامل تعیین محدوده زیست بوم، تعیین ذینفعان، یافتن ارتباط میان ذینفعان و

زیست بوم که بر اصول شماره ۱، ۷، ۱۱ و ۱۲ استوار است :

اصل ۱- انتخاب اجتماعی

اصل ۷- در نظر گرفتن مقیاس فضایی و زمانی مناسب

اصل ۱۱- بکارگیری تمام منابع اطلاعاتی

اصل ۱۲- دخیل ساختن کلیه بخش‌های مرتبط

گام دوم تعیین ساختار و کارکرد زیست بوم، بکارگیری ساز و کارهای مدیریت و پایش

بر پایه اصول ۲، ۵ و ۱۰ می‌باشد:

اصل ۲- تمرکز زدایی مدیریت

اصل ۵- حفظ ساختارها و کارکردهای زیست بوم در محدوده کارکردهای آن

اصل ۱۰- برقراری تعادل میان حفاظت و بهره برداری

گام سوم تعیین موضوعات اقتصادی اثرگذار و اثرپذیر از زیست بوم بر اصل چهارم استوار

است:

اصل ۴- درک زیست بوم از دیدگاه اقتصادی

گام چهارم تعیین اثرات احتمالی بر زیست بوم‌های مجاور بر اساس اصول ۳ و ۷ :

اصل ۳- تأثیرات اقدامات مدیریتی بر زیست بوم‌های مجاور

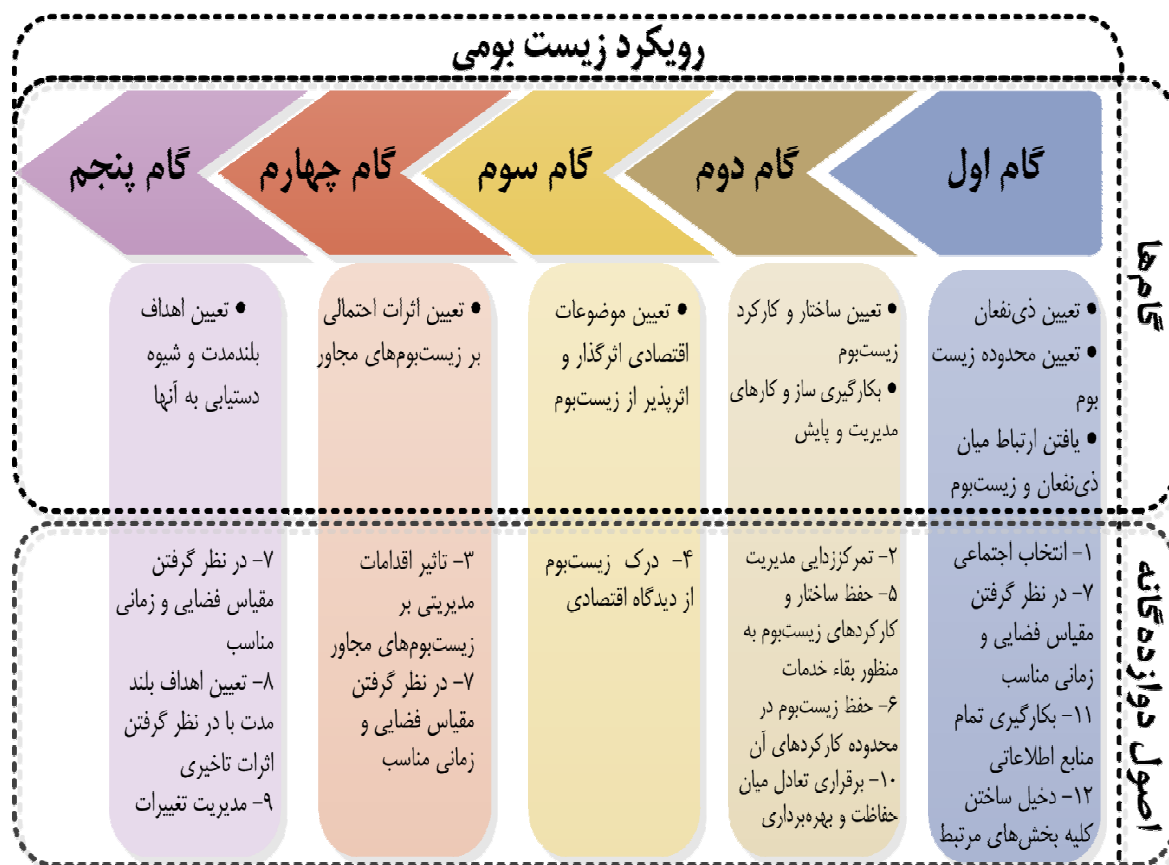
اصل ۷- در نظر گرفتن مقیاس فضایی و زمانی مناسب

گام پنجم تعیین اهداف بلندمدت و شیوه دستیابی به آنها بر پایه اصول ۷، ۸ و ۹ :

اصل ۷- در نظر گرفتن مقیاس فضایی و زمانی مناسب

اصل ۸- تعیین اهداف بلندمدت با در نظر گرفتن اثرات تاخیری

اصل ۹- مدیریت تغییرات

پس از بازدید بخشهایی از تالاب که آبگیری شده بود حاضرین در کارگاه به سه کار گروه تقسیم شده و ارزشها و کارکردهای تالاب، ذینفعان، بهره برداران و دست اندکاران تالاب هامون و اثرات دست اندرکاران و سپس معضلات و مشکلات تالاب، چشم انداز و هدف کلی و در پایان چشم انداز نهایی و هدف کلی نهایی مشترکی را تعیین نمودند.

برنامه کارگاه شماره ۲ در پیوست شماره ۱ درج گردیده است.

۳-۲- روند برگزاری کارگاه دوم:

با توجه به گام اول و ابتدایی‌ترین رویکرد اصول دوازده گانه که لازم است کلیه ذینفعان و بهره‌برداران مناطق و روستاهای تاثیر گذار و تاثیر پذیر شناسایی گردند ابتدا روستاهای هدف، بهره‌برداران، صاحبان نظر و اندیشه و قلم، متاثرین از مشکلات دریاچه، سمن‌ها، کارشناسان و مسئولان دستگاههای دولتی و رجال سیاسی منطقه شناسایی و از طریق ارسال دعوتنامه به مشارکت در کارگاه دعوت شدند.

عمده‌ترین روستاهای شناسایی شده عبارتند از: گمشاد، تخت عدالت، قرقری، میرشکار، ادیمی، منصور، شهرک علی اکبر، لطف الله، ورمال، خراشادی، محمدآباد، صیادان سفلی، آخوند غلامی، پیرسبز، طوطی، کرق شاه جان، سدکی، دهمرده، گلخانی، بزی، لنگربارانی، اکبرآباد، لورگ باغ، محمدآباد، ادیمی، شندک، کیان آباد، میرشکار، کهخا، صدیف، خاک سفیدی، ملاعلی و ملا دادی.

پس از تعیین روستاهای هدف، به منظور مذاکره چهره به چهره با حضور در مناطق مورد نظر معتمدین، ریش سفیدان، اعضاء شورای اسلامی مشخص و موضوع کارگاه و اهداف آن بمنظور حضور و مشارکت پر بار، موثر و مستمر تشریح گردید. سپس اقدام مشابه با افراد صاحب نظر اعم از ساکن یا غیر ساکن در منطقه شاغل و باز نشسته و از اقشار مختلف مطرح و درخواست حضور در کارگاه بعمل آمد تا براساس برنامه زمانی پیش بینی شده به مرحله اجرا درآید.

۴- ثبت نام و افتتاح کارگاه دوم، سخنرانی‌ها

۴-۱- روز اول ۴ آذر ماه ۱۳۹۳، ثبت نام

با توجه به اقدامات مقدماتی بعمل آمده و اطلاع‌رسانی‌ها، مشارکت در کارگاه با استقبال بی‌نظیری مواجه گردید به نحوی که از مراسم افتتاح تا اختتام کارگاه تعداد شرکت‌کنندگان از اقسار مختلف مدعوین و بویژه بهره‌برداران ذینفع و با توجه به فشردگی دستور کار، تعداد روز و ساعات مختلف از حداقل ۷۵ نفر تا بیش از ۱۴۰ نفر متغییر بود. سیاهه شرکت‌کنندگان در کارگاه شماره ۲ در پیوست‌ها درج گردیده است.

همانگونه که در لیست شرکت‌کنندگان در کارگاه شماره ۲ تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب بین‌المللی هامون مشاهده می‌گردد حضور چشم‌گیری از ذینفعان تالاب، بهره‌برداران، معتمدین و ریش‌سفیدان روستاهای حاشیه تالاب، مشاغل مختلف، روستائی و عشایر، مسئولین محلی و منطقه‌ای و ملی اعم از معاونت استانداری، مدیران کل استانی و مدیران عامل، فرمانداران، فرهنگیان، روزنامه‌نگاران، سمن‌های محلی و ملی، مرزبانان و ... حضور دارند که شناسایی و دعوت آنها با پی‌گیری‌های متعددی امکان پذیر بوده است. گذشته از آن به سبب ناخوانا بودن برخی اسامی و بمنظور جلوگیری از درج نادرست نام مهمانان، اسامی حدود ۱۵ نفر نیز نوشته نشده که پوزش خواهی می‌کنیم.

۴-۲- شروع کارگاه و سخنرانی‌ها

پس از ثبت نام و حضور مهمانان، کارگاه دوم با تلاوت آیات قرآن مجید و نواختن سرود ملی کشور آغاز بکار کرد.

خلاصه‌ای از سخنان مسئولین و شرکت‌کنندگان به ترتیب به شرح زیر است.

تصویر شماره ۵: مراسم افتتاحیه کارگاه

مجموعه تصاویر شماره ۶: حضور اقشار مختلف مردم محلی، ذینفعان و مسئولین در کارگاه دوم

۴-۲-۱- جناب آقای دکتر سعید محمودی مدیر کل محیط زیست استان سیستان و بلوچستان

ضمن خیر مقدم و تشکر از حضور کلیه ذینفعان و بهره‌برداران بیان داشتند که زندگی در دنیای امروز سرشار از تغییرات دو سویه طبیعت و مردم است، بارندگی کشور ۱/۴ متوسط جهانی، افزایش دما ۳ درجه بیشتر از میانگین جهانی، دمای جهان ۰/۵ و ایران ۴ درجه سانتیگراد افزایش یافته که تغییرات بزرگی در جهان و بویژه در تالاب‌ها ایجاد کرده و بسیاری از تالاب‌های کشورهای دچار مشکلات شده‌اند.

در طول تاریخ تالاب‌ها خدمات و سرویس‌های فراوانی به بشر داده‌اند. تالاب‌ها تامین کننده معیشت جوامع بوده‌اند، با وجود تحمیل شدن سیستم‌های دامداری، کشاورزی، صید و

صیادی، توسعه شهری و روستایی باز هم تغذیه سفره های آب زیر زمینی، تسویه و پاک سازی آلاینده‌ها و بسیاری موارد ملموس و غیر ملموس دیگر موثر از وجود تالاب‌ها است.

تصویر شماره ۷: نمایی از جلسه

تصویر شماره ۸: پرسش ذیفعان تالاب

امروز اتفاقی که در کشور ما رخ داده سبب گردیده که این خدمات و سرویس‌ها دچار بحران گردد و در تالاب‌های بین‌المللی هامون مختل شود. امروزه کشاورزی این منطقه رونقی ندارد، صیادی مختل شده، فقر و بیماری‌ها گریبان مردم را گرفته، متأسفانه بسیاری از اشتغال‌های مرتبط با تالاب از بین رفته است. شهرها توسعه یافته و بیمارها شیوع پیدا کرده اند که همگی این موارد زنگ خطری است که باید هوشیارانه به آنها توجه کنیم.

برای مدیریت تالاب‌ها باید برنامه‌ای هدفمند داشته باشیم و هرچند که طبق قانون، حفاظت از تالاب‌ها به عهده سازمان حفاظت محیط زیست است ولی باید توجه داشت که این مهم را به تنهایی نمی‌توان حل نمود و همکاری تمامی ذینفعان و بهره‌برداران ضروری است. در گذشته حفاظت از محیط زیست بیشتر در مناطق حفاظت شده تمرکز داشت و بیشتر بر مبنای حفاظت از تنوع زیستی عمل می‌گردید که در مواردی موفق و در مواردی نیز با عدم موفقیت همراه بود. امروزه این رویکرد تغییر کرده است.

امروزه حفاظت و مدیریت بر مبنای تعادل پیش می‌رود و باید بر اساس بهره‌برداری پایدار باشد. کسانی که بیشترین بهره‌برداری را دارند باید بیشترین سهم را نیز در حفاظت و مدیریت تالاب داشته و عهده دار گردند تا این تعادل برقرار گردد. در این راستا برنامه ما این است که کلیه ذینفعان تالاب اعم از بهره‌برداران و دستگاه‌های دولتی مانند منابع طبیعی، امور آب، جهاد کشاورزی و... در تدوین برنامه مدیریت تالاب درگیر شده و برای همه، چه مردم و چه دولتی‌ها وظایف و اهداف تعریف شده‌ای وجود داشته باشد و بر اساس توافق و نه تحمیل پیش رود.

برآیند عزم و توان همه ما باید به سمت پیش برد برنامه‌ای منسجم با توان و کارآمد برای حل مشکل تالاب باشد. کار بسیار سختی است ولی آنچه مسلم است اینکه عمل باید بر اساس هدف انجام شود و هدف در قالب یک برنامه محقق خواهد شد. امروز که ما در خدمت شما هستیم، در این کارگاه که دومین برنامه کارگاه و کارگروه‌ها است به دنبال این هدف هستیم. امیدوارم همه ما در فضای دوستی و محبت به سمت بهتر شدن شرایط با برنامه ریزی مناسب پیش رویم.

۴-۲-۲- جناب آقای دکتر غلامرضا نوری عضو هیات علمی دانشگاه سیستان و بلوچستان

در زمینه چالش‌هایی که تالاب هامون درگیر آن است مطالبی را مطرح نمودند. فرهنگ جامعه رابطه مهمی با محیط زیست دارد و نقش خانواده و سبک زندگی در رابطه با محیط زیست باید فرهنگ سازی شود. تجربه جهانی چیست؟ آیا هامون اولین تالابی است که خشک شده و چنین اوضاع و احوالی پیش آمده؟ خیر دریاچه بین‌المللی آرال هم خشک شده که عمیقتر بود و تا ۵۰ متر هم عمق داشت. نتیجه خشک شدن چه بود؟ شیوع بیماری‌ها و در پی آن درمان و هزینه های که بر جامعه تحمیل می‌شود و همه اینها را مخاطرات زیست محیطی می‌دانیم.

باید مخاطرات شناسائی و ثبت شوند و در نتیجه به عنوان اتفاق و حادثه تلقی نشود. زمانی که انسان درگیر مخاطره شود اهمیت آن نمود پیدا می‌کند. بحران اقلیمی، مخاطرات طبیعی اثرات اکولوژیکی گوناگونی به دنبال دارند. مخاطرات طبیعی وقتی که با انسان ارتباط پیدا کرد تبدیل به یک بحران می‌شود، مهاجرت‌ها شکل می‌گیرد، انسان شرایط معمول زندگی خود را از دست می‌دهد و به حاشیه نشین تبدیل می‌گردد. براساس تحقیقات انجام شده در کل کشور در حدود ۲۰٪ مناطق دارای بحران اقلیمی هستند. بحران اقلیمی در بخش‌های مختلف مانند گرما، باران و غیره است.

مخاطبین بحران می‌توانند اثرات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی داشته باشند. خالی شدن مرز یک اثر سیاسی است و دولت مردان و مردم در مسایل آن گرفتار می‌شود و نیاز به برنامه ریزی یک پارچه داریم.

ایشان در زمینه هم زیستی تالاب هامون با مردم تجربیاتی محلی را مطرح نمودند و تاکید بر مطالعه و تحقیق بیشتر در این زمینه داشتند. کاهش سطح نی زارهای تالاب از ۷۲۲۱۰ هکتار در سال ۱۳۷۱، به ۱۲۲۸۲ هکتار در سال ۱۳۸۲ رسیده است.

در زمینه ارزشهای تالاب هامون مانند برداشت نی و علوفه، حصیر بافی، صیادی، پناه گاه مردم در بحرانهای یا تختک‌ها، زیستگاه پرندگان و غیره مطالبی مطرح شد و در خاتمه خواستار تحقیقات بیشتر دانشگاهیان گردیدند.

۴-۲-۳- جناب آقای مهندس غلامرضا مالکی معاونت برنامه ریزی استانداری سیستان و بلوچستان

ابتدا از جمع شدن چنین عده ای در دور یک میز و در یک محل برای حل معضلی که در سالهای اخیر در این استان ایجاد شده بویژه از معتمدین، سمن‌ها، انجمن‌ها و ... که دعوت محیط زیست را قبول کرده اند تشکر می‌کنم و از ترتیب دهندگان این جلسه با چنین تجمع بی سابقه‌ای سپاسگزارم.

ما در دهه ۶۰ با مطالعاتی که در سازمان برنامه و بودجه وقت در استان انجام دادیم یکی از دلایل عقب ماندگی در استان را عدم وجود نیروی کارشناسی و نخبه دانستیم. به همین دلیل توسعه دانشگاه‌ها در دستور کار دولت قرار گرفت که امروزه نزدیک ۳۶ مرکز آموزشی با بیش از ۱۰۳۰۰۰ دانشجو و حدود ۴۰۰۰-۳۰۰۰ عضو هیئت علمی در استان داریم.

با این شرایط و نیروی کار آمدی که داریم چه اتفاقی افتاده و چه کمکی در بحث توسعه استان رخ داده است. در زمینه‌های پژوهش، مطالعات و تحقیقات صحبت می‌کنیم. آنچه که پژوهش انجام می‌دهد منجر به بحث فیزیکی و کار عملیاتی نمی‌شود..

مطالعات باید منجر به عملیات فیزیکی گردد مثلاً می‌خواهیم مهار آبهای سطحی خود را مطالعه کنیم که باید منجر به عملیات اجرایی شود و اقداماتی را معرفی کند. ولی در استان بسیاری از مطالعات فقط به آرشیوها می‌رسند و کار فیزیکی بدلائیل خاصی از آنها حاصل نمی‌شود و اجرایی نمی‌گردد. ما دولت مردان در مطالعات مردم را کنار گذاشته ایم که این منجر به کار اجرایی قابل قبول نمی‌گردد. باید در مطالعات مشارکت مردم مد نظر باشد و بعنوان نمونه وقتی که برنامه ریزی یک پارچه مطرح می‌گردد نباید آنرا در یک پارچگی ادارات و نهادهای حکومتی دانست.

برنامه ریزان کشور به این نتیجه رسیده بودند که اگر بخواهیم در مناطقی مانند دشت سیستان کار کنیم مدیریت آن با سازمانی فرابخشی باید باشد و با این نگاه تشکیلاتی مانند سازمان عمران سیستان با هدف مدیریت یک پارچه منابع آب و خاک دشت سیستان شکل گرفت که قرار نبود در گیر کارهای اجرایی گردد. ولی نه مسولین و آئین نامه‌ها و اهداف تعریف شده بلکه ما خودمان آمدیم و وظائف اجرایی برای این سازمان تعریف کردیم. ما نتوانستیم از

کارشناسان خوبمان استفاده کنیم و دستگاه‌های دیگر همکاری لازم را نکردند که ما حالا داریم علل این وقایع را بررسی می‌کنیم، چه شد سازمان عمران سیستان منحل شد.

حالا به این نتیجه رسیده ایم که برای مدیریت یکپارچه باید هسته مرکزی قوی داشته باشیم که مصوبه هیئت وزیران را داریم ولی این ساختار هنوز تشکیل نشده است. مصوبات خوبی هم داریم ولی انجام نشده است. برای اینکه هنوز اعتقاد کافی نداریم.

از این مهمتر انتظار ما این است که با کشور افغانستان برای احیاء، خودمان مشارکت داشته باشیم. برای بهره‌برداری از این کالای اقتصادی بنام آب، باید نگاهمان اقتصادی باشد که بخشی از حفاظت محیط زیست ما است و چون مجانی است و بهایی به آن نمی‌دهیم از اهمیتی برخوردار نیست. شبکه آبیاری داریم و نظام بهره‌برداری از این شبکه مهم مطرح است ولی در روستا چقدر نیروی کار مانده است. میانگین سن افراد در روستاها بیشتر از ۵۰ سال است. سرریز جمعیت ما کجا رفته؟

همه موارد با هم گره خورده، چاه نیمه، معیشت انسانها، تالاب و غیره همه با هم ارتباط دارند و باید مد نظر قرار گیرد و مطالعات باید بسیار آگاهانه باشد. بحث منطقه آزاد سیستان مطرح است که کارکرد خود را در مدیریت یکپارچه دریاچه هامون خواهد داشت.

- اولین پیشنهاد من ضرورت انطباق گروه کارشناسی ما با افغانستان است و مشارکت نهادهای بین‌المللی مانند UNDP (و سمن‌ها) در این جهت کمک خواهد کرد.

- در برنامه ریزی‌ها جای مشارکت مردم خالی است که بنوعی باید کامل دیده شود.

- باید حق آبه دریاچه هامون مشخص گردد.

- در تمام پروژه‌های سیستان باید نگاهی به بحث حفاظت محیط زیست، به زندگی مردم، به اقتصاد مردم داشته باشیم و در غیر این صورت پروژه‌های انجام شده در اجرا موفقیت خوبی نخواهند داشت.

این کارگاه تشکیل شده که با حضور پررنگ شما و مشارکت در میزگردها (گروه‌های کاری) از دیدگاههای شما بهره‌برداران و ذینفعان استفاده و بهره‌برداری کنیم. خواهش می‌کنم نگاه بخشی به مسایل نداشته باشید و راه کارها از این کارگاه‌ها شکل خواهند گرفت که با

مشارکت فعال شما امکان پذیر است و حاصل آن تدوین برنامه مدیریت یکپارچه برای تالاب بین‌المللی هامون خواهد بود.

۴-۲-۴- جناب آقای مهندس هوشنگ ناظری فرماندار ویژه زابل

با خیرمقدم و تشکر از همه حضار، بویژه ریشفیدان، جوامع محلی و پیشکسوتان و تمامی نهادها و مسئولین و . . . .

سؤال کلی این است که چرا چنین بلایی برسر تالاب هامون آمد؟ آیا این یک فرآیند طبیعی است و یا اینکه می‌شد که این اتفاق رخ نمی‌داد و یا حداقل با چنین شدتی رخ نمی‌داد و چنین آسیب‌هایی وارد نمی‌ساخت. مهم این است که در این کارگاه بحث شود و آسیب‌شناسی کاملی صورت پذیرد و برای مقابله با آن به سمت اجرا برویم و به سمت اینکه چنین اتفاقی را در آینده شاهد نباشیم هر چند که هر چه به جلو برویم شرایط به دلایل اقلیم سخت‌تر و مسایل پیچیده‌تر می‌شود.

نکته این است که متولی واقعی و حقیقی تالاب در حفاظت و در نگهداری مردم هستند ولی متولی قانونی آن محیط زیست است. گره کار کجا است؟ احساس می‌شود و بنظر می‌رسد که گسستگی و عدم ارتباط و ناهماهنگی بین متولی قانونی و متولی حقیقی وجود دارد که باید در این زمینه کار شود و روشن شود که چگونه با مردم ارتباط داشته باشند و مردم احساس کنند که ارتباط نزدیکی با متولی قانونی وجود دارد و هرکسی کار خود را نکند و همه احساس مسئولیت و وظیفه داشته باشند.

عدم وجود دیدگاه توسعه در منطقه و نبود آموزش‌های لازم برای فرهنگ‌سازی و فراگیر شدن فرهنگ توسعه و رسیدن به نگاه واحدی بین مردم و نهادهای دولتی می‌تواند موضوع اصلی این کارگاه باشد. اگر ما بتوانیم این پاسخ را بدرستی در یابیم و نقش مردم را بدرستی مد نظر داشته باشیم و با زبان مردمی کار را پیش ببریم گامی مهم در این راستا برداشته‌ایم.

۴-۲-۵- جناب آقای مهندس سلیمانی مدیر ملی طرح حفاظت از تالاب‌های ایران

به منظور آغاز کارگاه دوم به شیوه مشارکتی ذینفعان، در ابتدا یادآوری از کارگاه گذشته خواهیم داشت و اینکه چگونه راه را ادامه دهیم. هدف از تشکیل کارگاه‌ها فرآیند مشارکتی برای تدوین برنامه مدیریت، یا مدیریت یک پارچه تالاب هامون مطرح است. در حال حاضر نگاه به تالاب‌ها از صرف تنوع زیستی خارج شده و کارکردهای تالاب مد نظر قرار دارد مانند تامین غذا، کنترل سیلاب و خشکسالی، جذب آلاینده‌ها، تامین آب، ارزشهای فرهنگی، ذخیره کربن، پاک سازی هوا، تنوع زیستی، تعدیل خرد اقلیم، تفرج و گردشگری و غیره که به سبب اتفاقاتی که در حوزه آبریز رخ می‌دهد برخی از کارکردها از بین می‌روند.

افزایش تعداد و تنوع مصرف کنندگان و روند استفاده از منابع شرایطی را پیش می‌آورد که به افزایش مناقشه بین مصرف کنندگان منجر شده و اگر برنامه درستی مطرح نباشد به تخریب منتهی می‌گردد که البته در برخی مناطق زود متوجه این مهم شده و روند را برگردانده اند ولی در مناطقی دیگر متوجه این مهم نشده اند و تخریب منابع ادامه دارد.

سخنرانی جناب آقای مهندس سلیمانی در برگیرنده مبانی کار، روش و هدف از برگزاری کارگاه روند پیشبرد مشارکتی تدوین طرح جامع مدیریت یکپارچه تالاب هامون بود که به سبب اهمیت موارد مطرح شده قسمتی از آن در این بخش (به صورت سخنرانی) و بخش بیشتر آن به عنوان اصول و تجربیات کار در متن گزارش درج گردیده است.

۵- جمع بندی، تحلیل و تکمیل یافته‌های کارگاه اول

۵-۱- اساس، روش و هدف از برگزاری کارگاه :

آقای مهندس سلیمانی در سخنرانی تخصصی خود ضمن بیان تجربیات برخی کشورها، دیدگاهی را در زمینه تالاب‌های ایران و بویژه تالاب‌های بین‌المللی هامون مطرح نمودند.

در تالاب‌های کشور ما متولیان مختلفی در حول و حوش تالاب‌ها زندگی می‌کنند و هرکدام خود را مسئول برنامه ریزی می‌دانند مانند محیط زیست، جهاد کشاورزی، آب منطقه‌ای، منابع طبیعی، شیلات و صیادی، جامعه محلی، گردشگری مرزبانی و ... و متأسفانه تعامل مشترک و هماهنگی جدی بین این متولیان وجود ندارد که بتوانند فرآیند را معکوس کرده و سبب توقف تخریب شود و تالاب هامون نیز چنین است.

تالاب‌های ایران و برخی کشورها مشکلات اصلی و اساسی دارند که ناشی از فرآیند توسعه ناپایدار است که در مورد دریاچه اورمیه و هامون و غیره مصداق بارز وجود دارد. تالاب‌ها که بطور معمول در پائین دست قرار دارند برای کسب آب باید با بالا دست‌ها رقابت جدی داشته باشند. در زمینه حق آبه تالاب مهم این است که ما در جوامع خود کل آبی که به تالاب می‌رسیده را برای مصارف دیگر برداشت می‌کنیم و سپس ب فکر تامین سهمیه‌ای برای تالاب هستیم. اکوسیستم روند معمول خود را طی می‌کرده و تعادل و هماهنگی وجود داشته که ما آنها را بهم زده‌ایم. بنظر می‌رسد که تفکر در این زمینه و اقدامی جدی در بحث حق آبه تالاب می‌باید در برنامه ریزها اولویت خاص خود را حفظ نماید.

موضوعات دیگری مانند تغییرات کاربری اراضی، تخلیه فاضلاب شهری، تغییر اقلیم و خشک سالی‌ها مزید بر علت شده و شرایطی را بوجود می‌آورد که در حال حاضر گریبان گیر آن هستیم.

چه باید کرد، به نگاه انسان و جایگاه انسان در اکوسیستم بر می‌گردد. بهر حال در شرایط حاضر می‌باید بین تعادل توسعه و حفاظت اکو سیستم تعادل پایدار وجود داشته باشد. آنهم

حفاظت نه برای حفاظت بلکه برای امکان زندگی مردم. از بین رفتن تالاب هامون معیشت مردم و امنیت منطقه را تحت تاثیر قرار داده است.

البته برای حل مسئله همه باید هزینه ای را متحمل شویم که در برگیرنده مردم محلی و حاشیه تالاب و مسئولین محلی و کشوری نیز می‌باشد. پیاده کردن رویکرد جدید که در پی ایجاد تعادل میان انسان و طبیعت است سه نکته کلیدی دارد که شامل بهره‌برداری پایدار، حفاظت و تسهیم منافع می‌باشد.

هیچ نهادی به تنهایی نمی‌تواند نگهبان و حافظ تالاب باشد. مردم در محل زندگی می‌کنند و می‌باید در حفاظت و منافع همه مشارکت کنند و سهیم باشند. برای رسیدن به این مهم گام‌های کلیدی زیر باید مد نظر قرار گیرد:

* گام اول: تحلیل ذینفعان. مطالعات پایه، اطلاع رسانی و آگاه‌سازی، برنامه ظرفیت‌سازی در نزد ذینفعان (که در کارگاه قبلی بازدید مشترکی با حضور برخی مسئولین محلی و ملی و ذینفعان به عمل آمد).

* گام دوم: تدوین برنامه یک پارچه یا جامع مدیریت تالاب، در یک فرآیند مشارکتی از طریق برگزاری کارگاه‌های مشورتی. که کارگاه آغازین انجام شده و این کارگاه دوم است. محصول خروجی کارگاه‌ها می‌باید مورد قبول همه باشد و زمینه کار مشترک را فراهم نماید. خروجی‌های کارگاه قبلی شامل فهرستی از مسایل و مشکلات تالاب، فهرستی از ارزشها و کارکردهای تالاب و سرانجام تحلیل ذینفعان و اینکه چه کسانی با تالاب ارتباط دارند و در این نشستها باید حضور داشته باشند.

* گام سوم تصویب برنامه‌های جامع مدیریتی در بالاترین سطوح مدیریتی استان و کشور (در ۲ مرجع رسمی کشور شامل شورای برنامه ریزی استان و شورای عالی محیط زیست با حضور ریاست جمهور یا مرجع دیگر)، امضاء تفاهم نامه ذینفعان.

* گام چهارم استقرار ساختارهای بین بخشی به منظور اجرای برنامه مدیریت تالابها که سازمان حفاظت محیط زیست کشور به عنوان دبیر خانه اجرایی معرفی می‌گردد و نقش هماهنگ کننده دارد.

* گام پنجم اجرای برنامه مدیریت و اجرایی کردن مسئولیت هر یک از سازمانها که به

برنامه‌ها ارتباط دارند.

تجارب ما نشان می‌دهند که تالاب‌ها متفاوت هستند ولی اصول یکی است. در طول کارگاه‌های آینده تلاش خواهیم نمود که موارد زیر را عملی کنیم:

- تحلیل گروهی مشکلات تهدید تالاب
- تعیین اهداف راهبردی برنامه
- تعیین موضوعات اصلی و اهداف کوتاه مدت و بلند مدت
- تعیین اولویت‌های اقدامات اجرایی که توسط دستگاه‌های ذیربط پیش بینی و پیشنهاد می‌گردد.

در پایان روز دوم کارگاه آغازین افق مطلوب برای تالاب‌ها بشرح زیر مشخص شد:

- چشم انداز؟ در ۲۵ سال آینده تالاب بین‌المللی هامون تالابی است با آب کافی، سالم و مستمر و تنوع زیستی غنی، اکوسیستم پایدار با بهره برداری خردمندانه از منابع تالاب و مردمی سرزنده که شادابی و سخاوت برگرفته از تالاب را بین تمام حاشیه نشینان دوسوی مرز تقسیم می‌کنند.

- یک هدف اصلی و راه بردی و تعدادی اهداف فرعی: هدف کلی شامل کاربرد رویکرد مدیریت زیست بومی به منظور احیاء، حفظ و بهره برداری پایدار تالاب بین‌المللی هامون با مشارکت موثر کلیه ذینفعان ملی و بین‌المللی است.

- برنامه‌های اقدام

برنامه‌ها مدیریتی است و در امور فنی ورود نمی‌کنند اما چارچوب اجرایی و اینکه چه نهادهایی باید در آن مسئولیت داشته باشند را مشخص می‌سازد.

انتظاراتی که داریم:

- حضور مدیران و کارشناسان خبره و کارآمد و دارای اختیار کافی برای برنامه ریزی
- پیگیری برای تدوین و اجرای برنامه مدیریت تالاب
- پیگیری و فراهم نمودن بستر مناسب برای ورود به تالاب
- حضور نمایندگان جوامع محلی و موثر ذینفعان و ثابت بودن نمایندگان

۵-۲- مشکلات تعیین شده بر اساس گزارش کارگاه آغازین:

شرکت کنندگان و بویژه کارگروه‌های تشکیل شده در کارگاه شماره ۱ مشکلات را بشرح جدول شماره ۱ مشخص و ارایه نموده‌اند.

جدول شماره ۱: معضلات و مشکلات تالاب

مشخص نبودن مبادی ورودی و خروجی تالاب	افزایش رسوبات در بستر رودخانه (وجود سد زهک و سیستان در داخل خاک ایران)	ورود ماهی علف خوار آمور بدون مطالعه در دریاچه هامون	نبود پایگاه پیش بینی و پایش شرایط تالاب
عدم استفاده از انرژی‌های نو	برهم خوردن نظام بهره برداری عرضی	عدم وجود مطالعات منابع آب حوضه ی آبریز هیرمند در سطح ملی و بین‌المللی	عدم شفافیت حقایق هامون در قرارداد ۱۳۵۱ و منابع آبی حوضه
بخش نگری و عدم هماهنگی مناسب بین دستگاه‌های متولی و موازی تالاب	عدم اجرای توافق نامه حق آبه ایران و افغانستان	وابستگی زیاد معیشت مردم به آب و منابع آبی	نبود دیپلماسی احیای هامون
مدیریت نامناسب ذخیره آب دریاچه و منابع آبی حوضه (جاه نیمه‌ها)	عدم تکمیل مطالعات آمایش سیستان	خشک سالی به عنوان عامل تهدید کننده ی تالاب	نبود پژوهش در مورد تالاب و بهره برداری از آن
عدم هماهنگی سیاسی بین دولت‌های ایران و افغانستان	کشاورزی سنتی و راندمان پایین آبیاری	تخصیص بخشی از آب تالاب به زاهدان (به عنوان خشکی)	عدم ساماندهی گردشگران اطراف تالاب
عدم وجود سمن‌های قوی	عدم مدیریت یکپارچه منابع آب و خاک	طراحی نامناسب دایک مرکزی در داخل دریاچه	عدم اطلاع رسانی و مشارکت ذینفعان در مدیریت تالاب
نگاه صرفه دولتی به مدیریت تالاب و عدم استفاده از دانش و تجربه ی مردم محلی و معتمدین	عدم وجود مدل ورود، توزیع و خروج آب در هامون‌ها	وجود ریزگردها در مواقع خشک سالی دریاچه هامون	عدم مدیریت آب در داخل منطقه (خاک ایران) و در سطح مزارع
مشخص نبودن حریم تالاب	نبود مطالعات جامع و پایگاه داده مشترک	عدم استفاده از پتانسیل‌های موجود در منطقه (پروژه منارید و ارتباطات بین‌المللی)	عدم توجه مسئولان ذیربط در سطح ملی به دریاچه
تبدیل قسمت‌هایی از تالاب به کانون بحران و منشاء ریزگردها	پریدن نی از ریشه در آب (بهره برداری به موقع و بهینه از نی)	عدم استفاده از فرصت مرز	عدم تدوین طرح جامع و سازگار با محیط در خصوص امتداد مرز (سیل بندهای مرزی)
			پرشدن تالاب با رسوبات

۵-۳- پیشنهادات اضافه شدن مشکلاتی که در کارگاه آغازین لحاظ نشده بود:

با توجه به افزایش تعداد ذینفعان و طبعا افزایش دیدگاهها برخی از مشکلاتی که لازم است مد نظر قرار گیرد که در جدول شماره ۲ درج و به سیاهه مشکلات قبلی اضافه گردید.

جدول شماره ۲: پیشنهادات کارگاه ۲ - اضافه شدن مشکلاتی که در کارگاه آغازین لحاظ نشده

فقدان برنامه مشخص برای پژوهش کاربردی بر روی موضوعات مرتبط با تالاب	عدم وجود نظام بهره برداری مناسب از تالاب	عدم وجود ارتباط بین سمن‌های ایران و منطقه	افزایش بیماریها و تهدید سلامت مردم
		بازگشت مجدد آب از هامون صابری به افغانستان	کافی نبودن فعالیت‌های فرهنگی و اطلاع رسانی

پس از تعیین و تکمیل مشکلات به منظور آشنایی بیشتر شرکت کنندگان در کارگاه با روش کار مشارکتی، خانم مهندس اشرفی زاده با ارائه گزارشی مصور چگونگی ترسیم درخت مشکلات و رسیدن به راه حل مشکلات را بیان نمودند که این روش به طور خلاصه شامل مراحل زیر است:

مشکلات رایج پیش روی مناطق حفاظت شده تالابی در سراسر جهان افزایش تعداد و تنوع مصرف کنندگان/بهره برداران و افزایش روند استفاده از منابع است که موجب افزایش مناقشه بین مصرف کنندگان و تخریب منابع و بروز سایر مشکلات می‌شود.

در این کارگاه اهدافی تعیین می‌شود که باید عینی و ملموس باشند، نتیجه‌ای مشخص داشته باشند، شفاف بوده، زمان کمتری نسبت به هدف کلی بگیرد، قابل دفاع‌تر و قابل اصلاح باشند.

خصوصیات اهدافی که مشخص می‌شود این است که باید مشخص، قابل اندازه‌گیری، دست‌یافتنی، مرتبط، واقعی و در چهار چوب زمان باشند.

فعالیت‌ها نیز باید از شرایط و مفاهیم زیر تبعیت کنند:

- ❖ فعالیتها اقداماتی هستند که سبب کامل شدن پروژه می‌شوند.
- ❖ گام‌های رسیدن به اهداف اختصاصی می‌باشند.
- ❖ در کل فعالیت‌ها باید رسیدن به اهداف را تضمین نمایند.
- ❖ در راستای رسیدن به اهداف توجیه پذیر باشند.
- ❖ تعریف هر فعالیت به همراه تحلیل ضرورت انجام آن باشد.
- ❖ هر فعالیت باید بهینه، موثر و قابل اجرا باشد.
- ❖ فعالیتها نشان می‌دهند که اهداف چگونه بدست خواهند آمد.

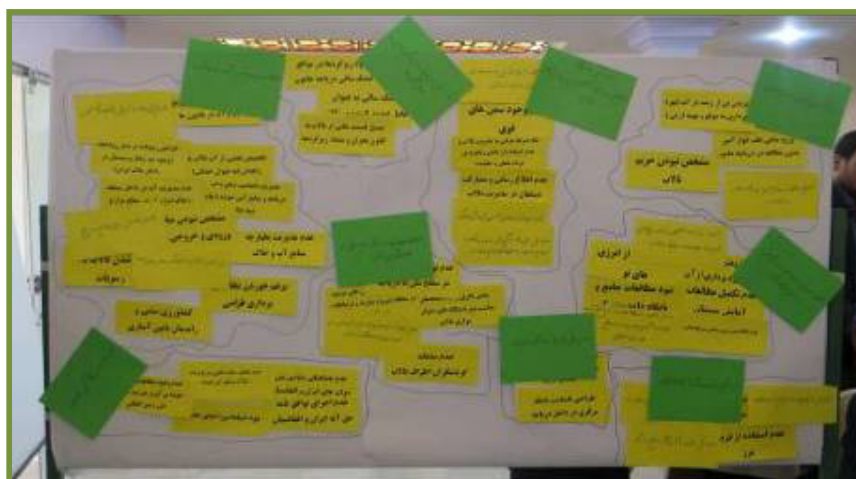
به منظور دستیابی به نتایج و اهداف مذکور و با رعایت اهداف و ویژگی‌های تعیین شده تکنیک‌ها و روش‌های مختلفی وجود دارد که روش ترسیم درخت مشکلات روشی تلفیقی است و در این کارگاه از آن استفاده می‌شود.

در این شیوه ریشه‌ها (علت‌ها)، تنه (مشکل اصلی) و ساقه یا شاخ‌ها (اثرات و پیامدها به شمار می‌روند. ضرورت دارد ابتدا مشکلات دسته‌بندی شوند و سپس ریشه‌ها و تنه درخت به درستی تعیین و به دنبال آن اثرات هر مشکل تبیین گردد.

هرچه درخت مشکلات واقعی‌تر و مناسب‌تر ترسیم شود راه حل‌ها، اهداف و راهبردهای حل مشکل نیز مطلوب‌تر خواهند بود.

تصویر شماره ۹: تشریح نحوه ترسیم درخت مشکلات

تصویر شماره ۱۰: ارایه نحوه جمع‌بندی نظرات در کارگاه

۵-۴- گروه بندی مشکلات:

پس از آنکه در تعیین مشکلات اجماع حاصل شد با همفکری نسبت به دسته بندی آنها به اقدام گردید که نتیجه حاصل در جدول شماره ۳ درج گردیده است.

تصویر شماره ۱۱: تماس نزدیک و صحبت‌های رور در رو با معتمدین و ریش سفیدان

مجموعه تصاویر شماره ۱۲:
نمایشی از توجه شرکت کنندگان به مباحث مطرح شده جلسه

جدول شماره ۳: گروه بندی مشکلات و تهدیدات تالاب‌های بین‌المللی هامون

۱	مسائل محیط زیستی و تنوع زیستی	ورود ماهی علف خوار آموور بدون مطالعه در دریاچه هامون	بریدن نی از ریشه در آب (بهره برداری بی‌موقع و غیربهبینه از نی)	مشخص نبودن حریم تالاب	عدم وجود نظام بهره برداری مناسب از تالاب
۲	مسائل اقتصادی و اجتماعی	وابستگی زیاد معیشت مردم به آب و منابع آبی افزایش بیماریها و تهدید سلامت کاهش سطح درآمد	عدم استفاده از فرصت مرز	افزایش مهاجرت مردم از منطقه	
۳	کافی نبودن مطالعات، آمایش سرزمین و مسائل مربوط به آن	نبود پایگاه پیش بینی و پایش شرایط تالاب	نبود پژوهش در مورد تالاب و بهره برداری از آن	عدم تکمیل مطالعات آمایش سیستان	نبود مطالعات جامع و پایگاه داده مشترک
۴	مسائل مرتبط با دایک مرزی	عدم تدوین طرح جامع و سازگار با محیط در خصوص امتداد مرز (سیل بندهای مرزی)	پژوهش کاربردی موضوعات مرتبط با تالاب	عدم وجود مطالعات منابع آب حوضه آبریز هیرمند در سطح ملی و بین‌المللی.	
۵	مسائل و مشکلات اطلاع رسانی، آگاه سازی و مشارکت مردم	عدم وجود سمن‌های قوی فعالیت های فرهنگی و اطلاع رسانی	عدم اطلاع رسانی و مشارکت ذینفعان در مدیریت تالاب کافی نبودن فعالیتهای اطلاع رسانی و فرهنگی	نگاه صرف دولتی به مدیریت تالاب و عدم استفاده از دانش و تجربه ی مردم محلی و معتمدین	عدم وجود ارتباط بین سمن‌های ایران و منطقه کافی نبودن
۶	مسائل مرتبط با خشکسالی و ریزگردها	خشک سالی به عنوان عامل تهدید کننده ی تالاب	وجود ریزگردها در مواقع خشک سالی دریاچه هامون	تبدیل قسمت هایی از تالاب به کانون بحران و منشاء ریزگردها	
۷	مسائل مدیریتی و هماهنگی بین بخشی	عدم استفاده از پتانسیل های موجود در منطقه (پروژه منارید و ارتباطات بین‌المللی) عدم ساماندهی گردشگران اطراف تالاب	عدم توجه مسئولان ذیربط در سطح ملی به دریاچه	عدم توجه به توانمندی های بین‌المللی در حوضه میراث فرهنگی سیستان	بخشی نگری و عدم هماهنگی مناسب بین دستگاه های متولی و موازی تالاب
۸	مسائل و مشکلات بین‌المللی	عدم شفافیت حقا به هامون در قرارداد ۱۳۵۱ و منابع آبی حوضه	نبود دیپلماسی احیای هامون	عدم اجرای توافق نامه حق آبه ایران و افغانستان	عدم هماهنگی سیاسی بین دولت های ایران و افغانستان
۹	مشکلات مدیریت آب و خاک	کشاورزی سنتی و راندمان پایین آبیاری مدیریت نامناسب ذخیره اب دریاچه و منابع آبی حوضه (چاه نیمه ها)	عدم مدیریت یکپارچه منابع آب و خاک عدم توجه به ارزش اقتصادی آب	عدم وجود مدل ورود، توزیع و خروج آب در هامون‌ها عدم تعادل بین دام و مرتع	برهم خوردن نظام بهره برداری ارضی مشخص نبودن مبادی ورودی و خروجی تالاب پر شدن نقاط عمیق تالاب(چنگ ها) با رسوبات

۶- تشکیل و فعالیت کار گروه‌ها

پس از خاتمه سخنرایی‌های موضوعی و تخصصی و براساس تجربیات کارگاه اول، کارگروه‌ها تشکیل گردید و سعی گردید که در هر کار گروه جوامع مختلف محلی، ذینفعان و مسئولین ذیربط حضور یابند. در عمل برخی از مهمانان به تناوب در کارگروه‌های مختلف نیز شرکت نمودند. در مجموع ۳ کار گروه بشرح زیر در روزهای چهارم و پنجم آذر ماه ۱۳۹۳ تشکیل گردیده که اسامی شرکت کنندگان در پیوست درج گردیده است.

- کار گروه محیط زیست، مطالعات، آمایش سرزمین و پژوهش

- کار گروه مدیریت منابع آب و خاک

- کار گروه مشارکت مردمی، اطلاع رسانی و مسائل اقتصادی - اجتماعی

توجه و لزوم نگاه دقیق به مشکلات تالاب‌های بین‌المللی هامون از دغدغه‌های همیشگی بسیاری از مردمان بومی، محققان دانشگاهی و دست‌اندرکاران ادارات مختلف بوده و هست. با توجه به کمبودهای پیش آمده کارگاه مشورتی دیگری نیز در تاریخ ۲۶ بهمن ماه ۱۳۹۳ در زابل و در محل اداره‌ی محیط زیست این شهرستان برگزار گردید تا به طور تخصصی و در سه کار گروه به بررسی سه دیدگاه و معضل «ریزگردها»، «دایک مرزی» و «مسایل بین‌المللی»، که کمتر پیرامون آن صحبت شده است پرداخته شود.

اعضای حاضر در جلسه در سه گروه تخصصی

- کار گروه مسایل بین‌الملل

- کار گروه دایک مرزی

- کارگروه گرد و غبار و ریزگردها

به بحث پرداختند. این سه موضوع که هر کدام شامل ریشه‌ها و اتفاقات و پیامدهای بعدی می‌شد در سرفصل‌هایی مجزا مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت و هماهنگ با آرایه‌ی نظرات و تبادل نظر در بین حاضران، درختی تحت عنوان «درخت مشکلات» برای هر سرفصل طراحی شد و سپس براساس ریشه‌های مشکلات و نیز پیامدهای آنها جداولی تحت عنوان «راهکارها-اهداف و پروژه‌های پیش‌بینی شده» برای آن تهیه و آماده شد.

۷- جمع بندی و استخراج نتایج هم اندیشی کار گروه‌ها:

در دومین روز برگزاری کارگاه دوم کارگروه‌ها به ادامه بحث و تبادل نظر پرداختند که تا بعد از ظهر روز دوم به طول انجامید و سپس گروه‌ها نتایج حاصل را به ترتیب زیر به تمامی حاضرین در کارگاه ارائه نمودند.

۷-۱- جمع بندی نتایج کار گروه محیط زیست، مطالعات، آمایش سرزمین و پژوهش

۷-۱-۱- جمع بندی نتایج روز اول

ارایه دهنده : جناب آقای مهندس غلامرضا اربابی (مدیریت بحران استان سیستان و بلوچستان)

مسایل و مشکلات اکولوژیکی تالاب‌های بین المللی هامون در دستور کار این گروه قرار داشت که نتایج بحث و تبادل نظرها شامل ریشه‌ها و اثرات آنها و به شرح زیر است:

ریشه‌ها:

تهدیدهای انسان ساخت :

- ورود ماهی علف خوار
- عدم تعادل دام و مرتع
- برداشت غیر اصولی (از منابع) پوشش گیاهی طبیعی
- مشخص نبودن حریم تالاب
- توزیع نامناسب آب چاه نیمه‌ها
- کاهش کیفیت آب تالاب
- احداث دایک و خاکریزها در تالاب، جلوگیری از ورود آب به تالاب
- ورود گونه های مهاجم
- احداث جاده در وسط تالاب
- تغییرات توپوگرافی تالاب
- انقراض گونه های تالاب

تهدیدهای طبیعی :

- خشک سالی
  - فرساینده‌گی (توان زیاد) باد
- تمامی این معضلات و مشکلات ناشی از نبود نظام بهره برداری مناسب از تالاب‌های بین‌المللی هامون است.
- اثرات ناشی از این ریشه‌ها عبارتند از:**

آثار اجتماعی :

- به مایه خطر افتادن امنیت ملی و منطقه‌ای ناشی از مهاجرت
- کاهش جمعیت و زاد و ولد

آثار فرهنگی :

- کاهش تبادل فرهنگی
- ایجاد و افزایش مشاغل کاذب

آثار بهداشتی :

- افزایش بیماری‌های تنفسی و چشمی
- کاهش زاد و ولد

آثار اقتصادی :

- کاهش درآمدهای عرفی مردم (صیادی، کشاورزی، دامداری و ...)
- افزایش قاچاق
- افزایش هزینه‌های دولت
- حذف سرمایه‌گذاری در منطقه
- حذف گردشگری در منطقه و انحصار آن به گردشگران محلی
- تخریب اراضی زراعی و باغی

آثار اکولوژیکی :

- انسداد مسیرهای اکولوژیکی گردش و ارتباط آب تالاب
- تخریب زیستگاه‌ها و کاهش مهاجرت پرندگان
- از بین رفتن ذخائر ژنتیکی جانوری و گیاهی (مانند ماهی معروف سیستان که از بین رفته است)
- کاهش تنوع زیستی

جدول شماره ۴ : درخت مشکلات محیط زیست، مطالعات، آمایش سرزمین و پژوهش

شاخه‌ها (اثرات)		ساقه	ریشه‌ها (علل و عوامل، تهدیدات)	
بمخاطره افتادن امنیت ملی و منطقه‌ای ناشی از مهاجرت	آثار اجتماعی :	مشکلات محیط زیست، مطالعات، آمایش سرزمین و پژوهش	الف) تهدیدهای انسان ساخت :	
			ورود ماهی علف خوار	
کاهش جمعیت و زاد و ولد	آثار فرهنگی		عدم تعادل دام و مرتع	
کاهش تبادل فرهنگی	آثار بهداشتی :		برداشت غیر اصولی (از منابع) پوشش گیاهی طبیعی	
ایجاد و افزایش مشاغل کاذب			مشخص نبودن حریم تالاب	
افزایش بیماری‌های تنفسی و چشمی	آثار اقتصادی :		توزیع نامناسب آب چاه نیمه‌ها	
کاهش زاد و ولد			کاهش کیفیت آب تالاب	
کاهش درآمدهای عرفی مردم (صیادی، کشاورزی، دامداری و ...)			احداث دایک و خاکریزها در تالاب، جلوگیری از ورود آب به تالاب	
افزایش قاچاق				
افزایش هزینه‌های دولت				
حذف سرمایه‌گذاری در منطقه				
حذف گردشگری در منطقه و انحصار آن به گردشگران محلی	آثار اکولوژیکی :		ورود گونه‌های مهاجم	
تخریب اراضی زراعی و باغی		احداث جاده در وسط تالاب		
انسداد مسیرهای اکولوژیکی گردش و ارتباط آب تالاب		تغییرات توپوگرافی تالاب		
تخریب زیستگاه‌ها و کاهش مهاجرت پرندگان	آثار اکولوژیکی :	انقراض گونه‌های تالاب		
از بین رفتن ذخائر ژنتیکی جانوری و گیاهی (مانند ماهی معروف سیستان که از بین رفته است)		تهدیدهای طبیعی :		
کاهش تنوع زیستی		خشک سالی	از نبود نظام بهره برداری مناسب از تالاب‌های بین‌المللی سه گانه	
		فرساینده‌گی (توان زیاد) باد		

۷-۱-۲- جمع بندی نتایج روز دوم

ارایه دهنده : جناب آقای مهندس غلامرضا اربابی (مدیریت بحران استان سیستان و بلوچستان)

تنه درخت، مشکلات اکولوژیکی تالاب‌های بین‌المللی هامون بوده و راه کارها در ۳ بخش مطرح شدند:

- راه کارهای حفاظت و احیاء زیست گاه‌ها

- نیاز آبی حفاظت اکولوژیکی تالاب

- مدیریت تالاب بین‌المللی

در هر ۳ بخش راه کارهای بلند مدت و کوتاه مدت هر قسمت مشخص گردید

در بخش حفاظت و حمایت و احیای زیست گاه‌ها، هدف گذاری بر مبنای گونه‌های شاخص انجام شده و دیگر گونه‌ها از منظر نیازهای زنجیره‌های اکولوژیکی مورد بررسی قرار گرفته اند بطوری که در ۵ سال آینده حداقل ۳۰ درصد زیستگاه‌های نیزاری می‌تواند احیاء شود و در بلند مدت حداقل ۳۵ درصد بازگشت پرندگان تالاب را در ۱۵ سال داشته باشیم.

برنامه هایی که می‌تواند برای دسترسی به این اهداف مطرح شوند:

- شناسائی زیستگاه‌ها، اولویت بندی و احیاء آنها
- تعیین حریم تالاب
- تهیه، تدوین و اجرای برنامه احیاء زیستگاه بین‌المللی تالاب هامون
- امکان سنجی و مطالعه روش‌های مناسب جهت حذف ماهی گونه آمور (که گونه بسیاری بارزی در تخریب زیستگاه‌های تالاب می‌باشد)

در قسمت بعدی نیاز آبی و حفاظت اکولوژیکی تالاب هامون

- در کوتاه مدت اختصاص حداقل ۳۵٪ از نیاز آبی تالاب در ۵ سال
- در بلند مدت اختصاص حداقل ۷۰٪ از نیاز آبی تالاب در ۱۵ سال

برای دسترسی به این اهداف همزمان با ورود آب به هامون ها باید اقدامات زیر نیز صورت پذیرد:

- ۱- مطالعه و برآورد نیاز آبی زیستگاه‌های تالاب بین‌المللی هامون
- ۲- حذف خاکریز مرزی در محدوده تالاب بین‌المللی هامون که بنوعی اعتقاد داریم که این خاکریز هم مانع ورود آب به تالاب شده و هم ارتباط جوامع زیستگاهی تالاب را از بین برده است
- ۳- مطالعه و حل و فصل تعارضات و تعیین تکلیف آنها شامل تعارضات حقیقی و حقوقی (نهادهای دولتی و مردم چه بصورت قانونی و غیر قانونی).
- ۴- مطالعه و شبیه سازی بستر تالاب هامون با هدف امکان افزایش ماندگاری آب و کاهش تبخیر در تالاب هامون.

در بخش مدیریت و بهره برداری ۲ هدف کوتاه مدت و بلند مدت مطرح گردیده که

- ۱- استقرار نظام مدیریت حفاظتی و حمایتی تالاب بین‌المللی هامون بمنظور بهره برداری خردمندان و پایدار بمدت ۵ سال

۲- دستیابی به نظام مدیریت حفاظتی و حمایتی تالاب بین‌المللی هامون بمنظور استفاده خردمندانانه بمدت ۱۵ سال.

اعم مواردی که برای رسیدن به این اهداف و بویژه کوتاه مدت می‌باید اجرا شود عبارتند از:

- ۱- تدوین نظام بهره برداری خردمندانانه و پایدار از منابع تالاب بین‌المللی هامون
- ۲- ارزش گذاری اقتصادی کارکردهای بین‌المللی تالاب هامون (در شرایط حاضر حتی با تخریب صورت پذیرفته ما امکان برآورد صحیح خسارت اقتصادی آنرا نداریم تا بتوانیم عامل حقیقی یا حقوقی این تخریب را بگونه ای رسمی محکوم نمائیم و یا اینکه اگر تخریب را احیاء کنیم واقعا چه ارزشی را باز آوری خواهیم کرد)
- ۳- مطالعه و تعریف مشاغل سازگار با اکو سیستم تالاب (واقعیت این است که اگر خواسته های مطرح شده مانند حریم تالاب و ممانعت از برخی بهره برداری‌ها و گاهی حتی برمبنای اسناد رسمی، و یا تغییر کاربری در برخی اراضی و غیره اتفاق افتد محدودیت‌های برای کار و اشتغال می تواند پدید آورد که می‌باید برای جبران آن مشاغل جانشین و سازگار زمینه سازی شده و امکان پذیر باشند).
- ۴- توانمند سازی مردم محلی در جهت حفاظت و بهره برداری خردمندانانه (مشارکت مردم در حفاظت از تالاب و توجیه اینکه حفاظت از تالاب فقط وظیفه نهاد محیط زیست نیست و دیگر نهادهای دولتی و مردم نیز در این راستا می‌باید مسئولیت و همکاری داشته باشند).
- ۵- حذف جوامع شتر که اصولا در گذشت برنامه حضور دام در منطقه نبوده و چرای شتر در محدوده تالاب متداول و مرسوم نبوده و پدیده نوظهوری است که متاسفانه در چند سال اخیر ورود نموده استو با توجه به مشکلات و موارد متعددی که چه به سبب رفتار بیولوژیک و چه به سبب حضور و بهره برداری از تالاب انجام می‌دهد بشدت موجب تخریب شده .

در کارت های زرد رنگ نیز نهادهای دولتی مرتبط با موارد مطرح شده درج گردیده که در کل اداره های کل محیط زیست، آب منطقه ای، منابع طبیعی و مراکز تحقیقاتی بصورت اعمم در همه موارد مرتبط می‌باشند و سمن‌ها، قوه قضائیه، امور خارجه، نمایندگان مردم، صیادان و عشایر در موارد خاص مطرح و درج گردیده است.

پاسخ به پرسش سؤال بحث‌نی‌زارها و اینکه چرا نی شاخص انتخاب شده بدلیل زیر

است:

- مشخص بودن رابطه نی با انسان
- مشخص بودن رابطه نی با پرندگان و جوجه پرندگان
- مشخص بودن رابطه نی با آبزیان و زاد آوری آنها
- مشخص بودن رابطه نی با تبخیر و تعرق و در پی آن تلطیف هوا

مجموعه تصاویر شماره ۱۳: جمع بندی نتایج کارگروه محیط زیست، مطالعات، آزمایش سرزمین و پژوهش

۷-۲- جمع بندی نتایج کارگروه مدیریت منابع آب و خاک

۷-۲-۱- جمع بندی نتایج روز اول

ارایه دهنده: جناب آقای مهندس نبی یاری (مدیرکل منابع طبیعی استان سیستان و بلوچستان)
در مشکلات مدیریت آب و خاک - دو بحث وجود دارد ابتدا کاهش وردی آب به تالاب و دوم عدم مدیریت آب در داخل تالاب هامون

عدم مدیریت یک پارچه منابع آب و خاک

وردی آب به تالاب ،

- عدم مدیریت یک پارچه منابع آب و خاک
- عدم مدیریت آب در داخل منطقه و در سطح مزارع
- عدم وجود مدل ورود و توزیع آب در داخل هامون‌ها
- عدم توجه به مدیریت ارزش اقتصادی آب
- تبخیر بسیار شدید آب

عدم مدیریت آب در داخل هامون

- انسداد مسیرهای انتقال آب هامون بر اثر فرسایش (خارج هامون)
- مشخص نبودن اولویت مبادی ورودی و خروجی تالاب (داخل تالاب)

و در مجموع عدم تدوین طرح جامع سازگار با محیط زیست در امتداد مرز چلش اصلی این کارگروه است. موضوع مهم از منظر کارگروه نحوه مدیریت آب پس از ورود به خاک کشور است. مشخص است که در این زمینه مشکلات مدیریتی وجود دارد که

- آیا از منظر اقتصادی ذخیره سازی آب در چاه نیمه‌ها اقتصادی است ؟ از منظر معیشت مردم ذخیره آب در چاه نیمه ها حیاتی است (نظرسازمان آب)
- آیا از منظر اقتصادی استفاده از آب در اراضی کشاورزی معنی دار است ؟ از منظر معیشت مردم استفاده از آب در اراضی کشاورزی بسیار مهم است (نظرسازمان جهاد کشاورزی)
- آیا از منظر اقتصادی ورود آب در تالاب اقتصادی است ؟ از دید محیط زیست بدلائل متعدد مانند ریزگردها، پایداری اکوسیستم، تنوع زیستی و ... وجود آب در تالاب حیاتی است.

هنوز ما مدیریت یک پارچه‌ای که در آن و مستند بتوانیم ارزش هر یک از این بخش‌ها ارزیابی داشته باشیم نداریم.

نکته دیگر نحوه مدیریت آب در داخل هامون است. مردم اظهار می‌دارند که:

- بجای نگه داری آب در یک پهنه گسترده توزیع شود، نگه داشت آن در محدوده های عمیق‌تر مناسبتر است و ماندگاری آب در این گودالها بیشتر خواهد بود
- آیا اگر آب در مناطق بالا دست که منشاء ریزگردها است نگه‌داری شوند مناسبتر است؟

این مطالب بیانگر وجود اختلاف نظر و تفاوت‌های دیدگاه فراوان در نحوه مدیریت آب در خاک کشور است. بحث دیگر بررسی اثرات مدیریت آب و خاک است که دو اثر مطرح گردیده است:

- تخریب خاک و فرسایش خاک، شور و سدیمی شدن اراضی و تخریب زیستگاه‌ها، تخریب پوشش گیاهی و در پی آن عدم تعادل دام و مرتع، تغییرات اقلیم و اثرات دما، باد، (هوا و جو آتمسفر)، تردد وسایل نقلیه و ..
- اثرات اقتصادی و اجتماعی

پیشنهاد شد که با استفاده از مدل‌های مناسب اثرات ضعیف یا مخربی که ناشی از حضور مردم است و تاثیر آنها بر محیط ارزیابی دقیق و تجزیه و تحلیل گردد.

جدول شماره ۵: درخت مشکلات مدیریت منابع آب و خاک

شاخه‌ها (اثرات)		ساقه	ریشه‌ها (علل و عوامل، تهدیدات)			
نامنی	آثار اجتماعی:	مشکلات مدیریت منابع آب و خاک	عدم تدوین طرح جامع سازگار با محیط در خصوص سیل بندهای مرزی	مشخص نبودن اولویت‌های ورود آب به تالاب	عدم مدیریت آب در داخل هامون‌ها	
مهاجرت				انسدادهای جریان ارتباطی آب هامون بر اثر فرسایش		
بیکاری	آثار اقتصادی:		عدم وجود مدل ورود، توزیع و خروج آب در هامون	عدم مدیریت یکپارچه منابع آب و خاک	خشکسالی	کاهش ورودی آب به تالاب
			تخصیص بخشی از آب تالاب به زاهدان			
			کشاورزی سنتی و راندمان پایین آبیاری			
			عدم توجه به ارزش اقتصادی آب			
			عدم مدیریت آب داخل منطقه در سطح وسیع			
			عدم مدیریت مناسب ذخیره آب دریاچه و منابع آبی حوضه (چاه نیمه‌ها)			
مشخص نبودن مبادی ورود و خروجی تالاب						
فقر			عدم تعادل دام و مرتع			تخریب و فرسایش خاک
مخاطره سلامت	پدیده گرد و غبار، ریزگردها و حرکت شن‌های روان	اثرات باد				
انقراض گونه‌های گیاهی و جانوری		تردد وسایل نقلیه (تردد خودروهای متعدد در بتر هامون)				
شور و سدیمی شدن خاک						

۷-۲-۲- جمع بندی نتایج روز دوم

ارایه دهنده : جناب آقای مهندس نبی یاری (مدیرکل منابع طبیعی استان سیستان و بلوچستان)
تنه اصلی درخت مشکلات مدیریت منابع آب و خاک که در ۳ مورد اصلی مطرح می‌باشد و در آن اهداف کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت مشخص گردیده و سپس اقدامات اولویت دار و در کنار آن نهادهای مسئول اجرای این موارد اعلام می‌گردد:

۱- افزایش ورودی آب به تالاب**اهداف**

- کوتاه مدت، مدیریت ورودی آب به تالاب براساس جریان پایه ۵ سال گذشته در کوتاه مدت حداقل ۳۰٪ افزایش یابد و شاهد تاثیرات آن باشیم.
- بلند مدت، همچنین در بلند مدت به ۷۰٪ برسد.

اقدامات

- لایروبی مستمر و اصلاح بستر و تثبیت انهار و رودخانه های منتهی به تالاب.
- مطالعه و اجرای سامان دهی سازه‌های آبی موجود در مسیر رودخانه ها با تولی گری آب منطقه‌ای
- انتقال آب با لوله تا مزرعه و افزایش راندمان آبیاری با ایجاد سامانه های نوین آبیاری تحت فشار با مسئولیت مشترک آب منطقه ای و جهاد کشاورزی.
- تکمیل سازه های انتقال آب از چاه نیمه ۴ به مبادی مصرف در پائین دست برای مصرف بهینه آب با مسئولیت آب منطقه‌ای.
- تغییر الگوی کشت حوزه سیستان با مدیریت جهاد کشاورزی و تحقیقات
- احیای انهار داخلی مانند پریان و سایر آنهار مسدود شده منتهی به تالاب با مدیریت آب منطقه ای
- مدیریت آب و خاک در مزرعه با مسئولیت جهاد کشاورزی
- برنامه ریزی برای کاهش تبخیر آب از چاه نیمه‌ها که می‌تواند کمک بسیار قابل توجه ای به ماندگاری منابع آب تلقی گردد با مسئولیت شرکت آب منطقه ای.
- تکمیل تصویه خانه فاضلاب و در نهایت هم استفاده از پساب تولید شده با مسئولیت آب و فاضلاب شهری.

- بازنگری در نحوه مدیریت طرح‌های منابع آب و خاک حوزه‌های آبریز داخلی منتهی به تالاب و رفع اشکالات و نواقص آنها تا شاید بتوانیم در این زمینه هم با اتخاذ مدیریت مناسب به نوعی به افزایش آب هامونها کمک کنیم.
- مطالعه آبهای ژرف (آبهای فسیلی) در سیستان با مسئولیت آب منطقه‌ای
- بررسی میزان آب قابل دسترسی حوزه‌های داخلی و آبهای زیر زمینی اطراف هامونها.
- استفاده از استعداد اکو توریسم تالاب برای کاهش وابستگی به استفاده از طرح‌های آب‌بر.
- جلوگیری از افزایش تخصیص آب چاه نیمه‌ها به سایر شهرهای خارج از سیستان.
- واقعی کردن ارزش اقتصادی آب با مسئولیت آب منطقه‌ای و جهاد کشاورزی.

۲- مدیریت آب در داخل تالاب

اهداف

- هدف کوتاه مدت که حداقل ۳۰٪ عملیاتی شود.
- بلند مدت ۱۰۰٪ عملیاتی گردد.

اقدامات

- تکمیل مطالعات پهنه بندی تالاب هامون بمنظور استفاده بهینه و مطلوب از آب ورودی به تالاب با مسئولیت اداره کل محیط زیست استان.
- بازگشائی مسیرهای ورودی آب به تالاب با مسئولیت مشترک محیط زیست، آب منطقه‌ای و مرزبانی
- مطالعه جایگزینی طرح دایک مرزی جهت تسهیل ورود آب به تالاب با مسئولیت مشترک محیط زیست، آب منطقه‌ای و مرزبانی
- مطالعه تعیین نیاز آبی تالاب هامون با مسئولیت مشترک محیط زیست و پژوهشکده تالاب هامون،
- تهیه طرح مدیریت مشترک تالاب هامون با همکاری مسئولیت ایران و افغانستان وزارت امور خارجه
- ایجاد مرکز مشترک پایش و تغییرات اقلیمی هیرمند با همکاری ایران و افغانستان.
- مطالعه و امکان‌سنجی اصلاح و حذف هر گونه ساخت و سازی که در حال حاضر و بدلیل نبود آب در تالاب صورت پذیرفته مانند راه، برق، و غیره چه بصورت مجاز و چه بصورت غیر مجاز.

- مطالعه امکان سنجی استفاده از آبهای زیر سطحی و زیر زمینی در خود تالاب.
- مطالعه امکان سنجی ایجاد مخازن آبی پایدار در دریاچه و حاشیه دریاچه برای اینکه بتوانیم شرایط پایداری را داشته باشیم با مسئولیت آب منطقه ای و وزارت نیرو.

۳- حفاظت خاک و کاهش فرسایش خاک

اهداف

- کوتاه مدت، کاهش روزهای دارای طوفانهای گرد و غبار بمیزان ۲۰٪ در بر اساس میانگین آمار موجود در ۱۰ سال اخیر.
- بلند مدت، کاهش روزهای طوفانی بمیزان حداقل ۶۰٪ بر اساس میانگین آمار موجود در ۱۰ سال اخیر.

اقدامات

- افزایش پوشش گیاهی بمیزان ۲۰٪ بر مبنای شرایط پایه سال ۱۳۹۲ در دشت و دریاچه اعمال می‌گردد.
- شناسایی و تعیین کانون‌های برداشت خاک با مسئولیت مرکز مقابله با پدیده گرد و غبار کشور مسقر در سازمان محیط زیست.
- تعیین مکانیسم و مدل وزش باد و وقوع گرد و غبار با مسئولیت مرکز مقابله با پدیده گرد و غبار کشور مسقر در سازمان محیط زیست.
- ایجاد پایلوت‌های اجرایی جهت بررسی میزان اثر بخشی پروژه‌هایی که عدم قطعیت آنها هنوز مستند و پذیرفته شده نمی‌باشد. با مسئولیت مرکز مقابله با پدیده گرد و غبار کشور مسقر در سازمان محیط زیست.
- تعیین روش‌های کنترل و احیاء مناطق بحرانی فرسایش بادی با مسئولیت مرکز مقابله با پدیده گرد و غبار کشور مسقر در سازمان محیط زیست.
- تدوین برنامه و اجرای تعادل دام و مرتع در مراتع و نزارهای داخل دریاچه با مسئولیت منابع طبیعی.
- تامین سوخت فسیلی برای دامداران و حاشیه نشینان تالاب
- جلوگیری از عبور و مرور خود روها در بستر خشک دریاچه با همکاری نیروی انتظامی و محیط زیست و منابع طبیعی .

- جلوگیری از تردد قایق‌های غیر مجاز در زمان آبدار بودن دریاچه به سبب نقش بارز آن در تخریب پوشش گیاهی با مسئولیت منابع طبیعی و محیط زیست.
- بررسی تغییرات زیست محیطی و اقلیم در گذشته دریاچه هامون با هدف پیش بینی و ارزیابی آینده. با مسئولیت مرکز کنترل گرد و غبار
- تعیین روش مناسب و زمان بندی انتقال آب به مناطق قابل احیاء در دریاچه هامون با مسئولیت وزارت نیرو، محیط زیست و منابع طبیعی
- تعیین اولویت بندی مناطقی که میباید آب به آنجاها انتقال یابد با مسئولیت مرکز مقابله با پدیده گرد و غبار .

مجموعه تصاویر شماره ۱۴: ارائه نتایج کار گروه آب و خاک

۳-۷- جمع بندی نتایج کار گروه مشارکت مردمی، اطلاع رسانی و مسائل اقتصادی - اجتماعی

۳-۷-۱- جمع بندی نتایج روز اول

ارایه دهنده : جناب آقای دکتر عیسی شیبانی (عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور)

براساس ترسیم درخت مشکلات در این کارگروه علت‌ها (ریشه‌ها)، مشکل اصلی (تنه) و اثرات (شاخه‌ها) به ترتیب زیر تعیین گردیدند:

مشکل اصلی در این گروه به دو بخش تقسیم شد:

(۱) اطلاع‌رسانی و مشارکت مردمی

(۲) مسائل اقتصادی و اجتماعی

پس از تقسیم بندی مشکلات، اعضاء گروه طی بحث و تبادل نظر در هریک از بخش‌ها ابتدا ریشه‌ها و علل مشکل و سپس اثرات آنها را تعیین نمودند که حاصل آن به شرح زیر می‌باشد:

علل اصلی مشکل اطلاع‌رسانی و مشارکت مردمی عبارتند از:

ریشه‌ها :

- تعدد و تداخل سازمانی در مدیریت
- تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی مطلق از بالا به پائین
- نبود (کمبود) اعتبارات فرهنگی و آموزشی

این مشکلات سبب بروز مشکلات دیگری می‌شود که عبارتند از:

- نگاه صرف دولتی به مدیریت تالاب
- عدم استفاده از دانش و تجربه مردم محلی و بویژه معتمدین
- عدم اطلاع‌رسانی کافی به ذینفعان در خصوص مدیریت تالاب

اثرات و پی‌آمدهای مشکلات اخیر شامل موارد زیر است:

- ایجاد یاس و ناامیدی در میان ذینفعان و بهره‌برداران تالاب
- عدم تخصیص بهینه منابع اقتصادی
- عدم توجه به گروه‌های خاص مانند بهره‌برداران (طایفه‌های بهره‌بردار)
- مهاجرت از منطقه

بخش دیگری از ریشه‌های مشکلات عبارتند از:

- عدم شناخت گروه‌های هدف (در کار گروه‌ها)
- عدم شناخت توانمندیه‌های موجود، دانش و تجربه بومی

پی‌آمدها این مشکل سبب بروز مشکل اصلی‌تر زیر می‌شود:

- عدم مشارکت مستمر کلیه ذینفعان

اثرات و پی‌آمدهای مشکلات اخیر شامل موارد زیر است:

- عدم تخصیص بهینه منابع اعتباری
- عدم احیاء به موقع تالاب هامون

بخش دیگری از ریشه مشکلات عبارتند از:

- نبودارتباطات کافی مرزنشینان دو کشور به دلیل گسست اجتماعی و نتیجه آن:
- عدم وجود ارتباط بین سمن‌های ایران و افغانستان که خود نتیجه می‌شود از:
- عدم وجود سمن‌های قوی در سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی

پی‌آمدها و اثرات این مشکلات:

- عدم اعتماد مردم به تصمیمات دولتی
- بی‌نتیجه بودن و عدم موفقیت تصمیمات متمرکز و از بالا به پایین
- سبقت گرفتن در تخریب تالاب

در ادامه مباحث این کارگروه علل اصلی بروز مشکلات و مسائل اقتصادی و اجتماعی مورد بررسی

قرار گرفت که عبارتند از:

- عدم حمایت کافی از تعاونی‌های محلی نظیر حوضچه‌های پرورش ماهی
- تصمیم‌گیری سیاسی بدون توجه به بنیان‌های اقتصادی
- عدم استفاده از فرصت مرز
- وابستگی معیشت مردم به آب و منابع آبی

پی‌آمدها و اثرات این مشکلات:

اثرات عمده ناشی از این مسائل شامل موارد زیر است:

- مشکلات اقتصادی به معنی کاهش درآمد
- موارد بهداشتی مانند بیماریها و تهدید سلامت
- مشکل حادثری نظیر مهاجرت

آنچه که مشکلات اقتصادی و اجتماعی مردم را به این روز کشانده ۲ مورد است :

- ۱- گسست و شکست اجتماعی و تخریب ساختارهای اقتصادی که بصورت خود جوش مدیریت و کنترل می‌گردید.

۲- تصمیم‌گیری‌های سیاسی بدون توجه به بنیاین‌های جغرافیایی اجتماعی موجود مانند وابستگی زیاد به منابع آب و خاک و غیره

تخریب ساختارهای اجتماعی و در پی آمد آن نابودی ساختارهای اقتصادی و بدنبال آنها تخریب زیست بوم‌ها تخریب بنیانهای جغرافیایی و موارد دیگری مانند دامداری، کشاورزی، صیادی و صنایع دستی

جمع بندی

- ۱- انجام تحقیقات لازم برای شناخت مناسبتر مردم محلی
- ۲- شناخت روش‌های آرایه آموزش و خدمات لازم مناسب به مردم
- ۳- ایجاد زمینه لازم برای امکان دستیابی به نتایج مورد انتظار و احیاء تالاب

جدول شماره ۶: درخت مشکلات مشارکت مردمی، اطلاع‌رسانی و مسائل اقتصادی - اجتماعی

شاخه‌ها (اثرات)	ساقه	ریشه‌ها (علل و عوامل، تهدیدات)
ایجاد یاس و ناامیدی در میان ذینفعان و بهره‌برداران تالاب	مشکلات مشارکت مردمی، اطلاع‌رسانی و مسائل اقتصادی - اجتماعی	تعدد و تداخل سازمانی در مدیریت
عدم تخصیص بهینه منابع اقتصادی		تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی مطلق از بالا به پائین
عدم توجه به گروه‌های خاص مانند بهره‌برداران (طایفه‌های بهره‌بردار)		عدم استفاده از دانش و تجربه مردم محلی و بویژه معتمدین
مهاجرت از منطقه		عدم اطلاع‌رسانی کافی به ذینفعان در خصوص مدیریت تالاب
عدم تخصیص بهینه منابع اعتباری		عدم شناخت گروه‌های هدف (در کار گروه‌ها)
عدم احیاء به موقع تالاب هامون		عدم مشارکت مستمر کلیه ذینفعان
عدم اعتماد مردم به تصمیمات دولتی		عدم شناخت توانمندهای موجود، دانش و تجربه بومی
بی‌نتیجه بودن و عدم موفقیت تصمیمات متمرکز و از بالا به پائین		عدم وجود سمن‌های قوی در سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی
سبقت گرفتن در تخریب تالاب		نبود ارتباطات کافی مرز نشینان دو کشور به دلیل گسست اجتماعی و نتیجه آن:
مشکلات اقتصادی به معنی کاهش درآمد		عدم حمایت کافی از تعاونی‌های محلی نظیر حوضچه‌های پرورش ماهی
موارد بهداشتی مانند بیماریها و تهدید سلامت	تصمیم‌گیری سیاسی بدون توجه به بنیان‌های اقتصادی	
مشکل حادثی نظیر مهاجرت	عدم استفاده از فرصت مرز	
	وابستگی معیشت مردم به آب و منابع آبی	

۷-۳-۲- جمع بندی نتایج روز دوم

ارایه دهنده : سرکار خانم ژاله امینی

تنه اصلی درخت مشکلات مدیریت مشارکت مردمی، اطلاع رسانی و مسائل اقتصادی- اجتماعی که در ۳ موضوع اصلی مطرح می‌باشد و در آن اهداف، اقدامات و اولویت بندی‌ها مشخص گردید که نتایج آن به شرح زیر می‌باشد:

۱- موضوع اصلی: آگاهی رسانی عمومی:**اهداف**

- برنامه اطلاع رسانی و آگاه سازی عمومی تهیه شده و تا ۳ سال آینده ۷۰ درصد آن اجرا شده است.
- برنامه اطلاع رسانی و آگاه سازی مراحل بعد با ارزیابی مراحل قبل تدوین و اجرایی خواهد شد.

اقدامات

- شناسایی گروههای هدف
- اطلاع رسانی از طریق رسانه های محلی و ملی، شنیداری و دیداری، فیلم های مستند، دعوت از کارشناسان برای سخنرانی عمومی مانند نماز جمعه، برگزاری کارگاههای آموزشی، چاپ کتاب، بروشور و بولتن، شورا های محلی حاشیه دریاچه و وب سایت.
- برگزاری بازدیدهای ادواری از تالاب به همراه مسئولین
- ایجاد اعتماد مردم نسبت به برنامه های دولتی از طریق مشارکت دادن آنها در برنامه‌ها

اولویت ها:

- تهیه فهرست و محتوای برنامه ها شامل:
- اختصاص یک روز به عنوان روز تالاب بین‌المللی هامون
- آگاهی بخشی جهت بهره برداری خردمندان از تالاب
- تخصیص اعتبار کافی فرهنگی و آموزشی

تصاویر شماره ۱۵: نمایی از جمع‌بندی کارگاه مشارکت مردمی، اطلاع‌رسانی و مسائل اقتصادی-اجتماعی

محدوده	محدوده مسئول	اقدامات اولویت‌دار	اهداف	ملاحظات اصلی
محدوده اول	مسئول اول	تعمیر نهیگاه و کمقوای	حذف لطف روزها	درمانده اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی
محدوده دوم	مسئول دوم	استفاده از یکساز به عنوان روز تالاب	تعمیر نهیگاه و کمقوای	تعمیر نهیگاه و کمقوای
محدوده سوم	مسئول سوم	آمادگی جهت بازدید گردشگران	تعمیر نهیگاه و کمقوای	تعمیر نهیگاه و کمقوای
محدوده چهارم	مسئول چهارم	خرودندانه از تالاب	تعمیر نهیگاه و کمقوای	تعمیر نهیگاه و کمقوای
محدوده پنجم	مسئول پنجم	تعمیر نهیگاه و کمقوای	تعمیر نهیگاه و کمقوای	تعمیر نهیگاه و کمقوای
محدوده ششم	مسئول ششم	تعمیر نهیگاه و کمقوای	تعمیر نهیگاه و کمقوای	تعمیر نهیگاه و کمقوای
محدوده هفتم	مسئول هفتم	تعمیر نهیگاه و کمقوای	تعمیر نهیگاه و کمقوای	تعمیر نهیگاه و کمقوای
محدوده هشتم	مسئول هشتم	تعمیر نهیگاه و کمقوای	تعمیر نهیگاه و کمقوای	تعمیر نهیگاه و کمقوای
محدوده نهم	مسئول نهم	تعمیر نهیگاه و کمقوای	تعمیر نهیگاه و کمقوای	تعمیر نهیگاه و کمقوای
محدوده دهم	مسئول دهم	تعمیر نهیگاه و کمقوای	تعمیر نهیگاه و کمقوای	تعمیر نهیگاه و کمقوای

۲- مشارکت مردمی**اهداف**

- تا ۱۵ سال آینده مردم در ۱۰۰ درصد برنامه های مدیریت تالاب مشارکت موثر در تصمیم سازی، تصمیم گیری و اجرا دارند.
- تا ۵ سال آینده مردم در حداقل ۵۰ درصد برنامه های مدیریت تالاب مشارکت موثر در تصمیم سازی، تصمیم گیری و اجرا دارند.

اقدامات

- تشکیل مجمع معتمدین و نمایندگان ذینفعان و مشورت با آنها در برنامه ریزی
- ایجاد شبکه اطلاع رسانی بین مجمع معتمدین و دستگاههای دولتی
- اصلاح شرح خدمات طرح های مطالعاتی و اجرایی براساس مشارکت مردم
- نظر سنجی دوره‌ای از مردم منطقه و دریافت راهکارها و دیدگاههای آنها در باره چگونگی احیا، حفظ و مدیریت تالاب هامون (برای بازنگری طرح ها)

اولویت‌ها:

- ایجاد و تشکیل سمن‌های قوی محلی با محوریت مردم محلی
- ایجاد ارتباط کافی مرزنشینان دو کشور ایران و افغانستان توسط معتمدین و متنفذین با هماهنگی سازمانهای دولتی
- حمایت سمن‌ها از سوی دستگاههای دولتی

۳- کاهش وابستگی زیاد معیشت مردم به آب و منابع آب**اهداف**

- در ۳ سال آینده برنامه معیشت پایدار تهیه و ۱۵ درصد اجرا گردیده است.
- در ۱۵ سال آینده برنامه معیشت پایدار در سیستان اجرا گردیده است.

اقدامات

- حمایت از تعاونی‌های محلی صید و صیادی و احداث حوضچه های پرورش ماهی تلفیقی و چند منظوره

- تلاش برای انتقال سریع گاز سراسری
- استفاده از فرصت مرز و ایجاد بازارچه مرزی
- شناسایی و ارزیابی شیوه‌های جدید کار شامل کشاورزی، صنعت و خدمات.
- برنامه ریزی برای جلب سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی در بخش گردشگری با
بکارگیری نیروی محلی
- اشتغالزایی با اجرای برنامه‌های توسعه پوشش گیاهی
- بهبود شرایط زیست محیطی برای افراد ساکن در حاشیه تالاب

اولویت‌ها:

- تدوین برنامه الگوی معیشت در شرایط ترسالی و خشکسالی
- سرمایه‌گذاری در منطقه
- حمایت از بخش خصوصی توسط دولت
- برنامه ریزی برای یکپارچه سازی زمین‌های کشاورزی از طریق تعاونی‌های کشاورزی
مردم نهاد
- گسترش صنایع دستی بجز حصیر بافی (قالی بافی، سوزن دوزی و ...)
- انجام مطالعات روی موانع قانونی و حقوقی و نظام مند سازی سیستم اجرایی و نظارتی
فارغ از تداخل سازمانها با مدیریت حفاظت محیط زیست.
- انجام طرح‌های مطالعاتی به منظور شناسایی و ارزیابی شیوه‌های جدید کار در سه
بخش اقتصادی (کشاورزی، صنعت و خدمات)
- انجام طرح‌های شناسایی به منظور ساخت مجموعه‌های سکونت شهری، روستایی و
عشایری.
- مکانیزه نمودن کشاورزی و دامداری (دامپروری)
- مطالعه توسعه و گسترش انرژی‌های پاک (انرژی خورشیدی و باد)
- اعطای تسهیلات رایانه‌ای و بیمه نمودن محصولات بهره برداران (کشاورزان، صیادان،
دامداران و ...)

۷-۴- جمع بندی نتایج کار گروه مسایل بین الملل:

با طرح درخت مشکلات سعی گردید در بررسی روابط بین الملل و مناسبات خارجی جمهوری اسلامی و رابطه ی مستقیم و متقابل آن با محیط زیست و به طور خاص، تالاب هامون، موضوع مورد بحث و تبادل نظر قرار گیرد.

حاضران و کارشناسان در گروه با ادعای اینکه در افغانستان بدون هیچگونه نظارت و محدودیتی به کاشت و زراعت بیش از حد پرداخته شده و در پی آن برداشت آب به صورت بی رویه از منابع آبی تالاب انجام می‌شود، و نیز با تاکید بر اینکه موارد بسیار متعدد دیگری در خشک شدن تالاب‌های بین‌المللی هامون نقش دارند که همه ی آنها ناشی از عدم حضور دولت مرکزی قدرتمند در افغانستان و نیز عدم همکاری دولت افغانستان در اعطای حقایق ایران است، بر لزوم تمرکز دستگاه دیپلماسی کشورمان بر بحث حقایق تالاب‌های بین‌المللی هامون و نیز تلاش «وزارت خارجه» و «NGO» ها در زمینه احیای تالاب‌های بین‌المللی هامون تاکید کردند. در بحث راهکارها و اهداف نیز حاضران در جلسه خواستار ایجاد روابطی براساس کنش متقابل در بخش خصوصی و اهالی و «NGO» های دو سوی مرز شدند. همچنین همه ی کارشناسان جلسه خواستار طرح مشکل تالاب‌های بین‌المللی هامون در مجمع عمومی سازمان ملل توسط نمایندگی جمهوری اسلامی ایران در سازمان ملل و دعوت از این سازمان و همچنین «IUCN» برای حضور در تلاش‌های ایران در راستای احیای تالاب‌های بین‌المللی هامون، بعنوان عضو ناظر را داشتند.

جدول شماره ۷: درخت مشکلات مسایل بین‌المللی

شاخه ها (اثرات)	ساقه	ریشه ها (علل و عوامل، تهدیدات)	مسایل بین الملل	
تخریب زیست بومهای انسانی در تمام منطقه	خشک شدن کامل تالاب	عدم ورود یا کاهش ورود آب	برداشت بیش از اندازه آب هامون با ابزارهایی مانند موتور پمپ جهت کشت خشکاشی در افغانستان	
				عدم اقدام جدی و مستمر در نهادهای بین‌المللی در راستای طرح و حل مشکل
				عدم تناسب میزان برداشت آب از منابع هامون جهت افزایش مصرف در بخش کشاورزی در افغانستان (زراعت بیشتر از ظرفیت آب موجود)
افزایش فشار اکولوژیکی به منطقه سیستان و به تبع آن به کشور			فقدان دیپلماسی مستمر	
افزایش فشار اقتصادی به منطقه سیستان و بدنبال آن به تمام ایران			عدم وجود سیاست خارجی مناسب در تعیین حقایق بر اساس توان اکوسیستم	
			عدم وجود دولت مرکزی قوی در افغانستان	
			عدم تعهد دولت افغانستان در خصوص رهاسازی آب برای پایین دست استفاده از ابزار آب بعنوان اهرم فشار به دولت و مردم ایران	
		ایجاد انسدادهای مختلف در مسیر آب ورودی به تالاب هامون، در خارج از مرزهای ایران		
		بحران امنیت و تأثیر آن بر مسایل اکولوژیکی مرز		

۷-۵- جمع بندی نتایج کار گروه دایک مرزی:

بررسی‌های کارشناسی و نیز تاکید فراوان تقریباً همه ی حاضران در جلسه نشان می دهد اجرای دایک مرزی بعنوان یک مانع و انسداد، نه تنها کاری صحیح نبوده و نیست بلکه باعث انجام مقابله به مثل توسط افغانستان شده که با احداث خاکریزی در داخل خاک افغانستان، مشکلات تالاب و منابع آبی ما، دو چندان شده است. این بحث تخصصی که با حضور نماینده ی مرزبانی صورت گرفت با تاکید بر آثار مخرب زیست محیطی، اجتماعی، اقتصادی و اکولوژیکی احداث دایک، خواستار حذف آن بعنوان یک مانع در مسیر ورود آب به تالاب شد. حاضران در این جلسه، ضمن بررسی مشکلات متعددی که بر اثر احداث دایک مرزی برای تالاب‌های بین‌المللی هامون و منطقه ایجاد شده است، به مواردی مانند کاهش روابط اجتماعی و اقتصادی در دوسوی مرز، از بین رفتن پوشش گیاهی، افزایش رسوبات در مبادی ورودی آب و بسیاری موارد دیگر را از جمله این مشکلات دانسته و با ارائه ی راهکارها و اقدامات دارای اولویت در سه زمان بندی کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت، نهایتاً یک صدا خواستار حذف کامل دایک مرزی و جایگزینی آن با موانع و انسدادهای مرزی سازگار با محیط زیست، شدند و بر آن اتفاق رای داشتند.

جدول شماره ۸ : درخت مشکلات دایک مرزی

شاخه ها (اثرات)		ساقه	ریشه ها (علل و عوامل، تهدیدات)		خاکریز مرزی و انسداد
افزایش رسوبات در مبادی ورودی آب به تالاب	تغییرات توپوگرافیکی، اکولوژی و روابط مرزی	کاهش ورودی آب به تالاب هامون و سیستان	انجام قاچاق سوخت	بحرانهای اقتصادی و مشاغل غیر رسمی در دو سوی مرز	
خشک شدن و از بین رفتن پوشش گیاهی			عدم مطالعه و اجرای طرحهای کارشناسی و مطابق با محیط زیست در هنگام احداث دایک مرزی	عدم وجود طرحهای ارزیابی در راستای انسداد مرز	
الگو برداری کشور همسایه و ایجاد دایک مرزی در افغانستان			تردد بی رویه و غیر قانونمند از مرز	بحرانهای امنیتی در دو سوی مرز	
کاهش روابط اقتصادی بین ساکنان دو سوی مرز			ورود مواد مخدر به کشور		
کاهش روابط اجتماعی بین ساکنان دو سوی مرز			انجام فعالیتهای تروریستی		

۷-۶- جمع بندی نتایج کارگروه گرد و غبار و ریزگردها:

این مورد که شاید مهمترین موضوع مورد بحث در گروه‌ها محسوب گردید، موجب تبادل نظرات بسیاری در بین حاضرین شد، بسیاری عامل گرد و غبار را دلیل اصلی و عمده مهاجرت‌ها در طی سالیان اخیر از منطقه‌ی سیستان می‌دانستند. پس از تقسیم ریشه‌های مربوط به مشکل ریزگردها به دو بخش منطقه ای (محلی سیستان) و فرا منطقه ای به بحث‌های تخصصی تر در هر کدام از این زیر مجموعه‌ها پرداخته شد که حاصل آن در جدول مندرج در گزارش مشاهده می‌گردد. نکته‌ی قابل ذکر و قابل تامل در موضع ریزگردها، اتفاق نظر کارشناسان بر تاثیر بسیار فوق العاده‌ی پوشش گیاهی مناسب در کاهش ریزگردها می‌باشد. لذا قرار بر آن شد که با همکاری دستگاه‌های مسئول و با انجام فعالیت هایی از قبیل جایگزینی و تغییر الگوی سوخت، جلوگیری از چرای بی رویه، مدیریت چرا، مدیریت یکپارچه، کنترل منابع آب و ... به کاهش نسبی ریزگردها کمک نماییم.

جدول شماره ۹: درخت مشکلات ریزگردها و گرد و غبار

شاخه‌ها (اثرات)		ساقه	ریشه‌ها (علل و عوامل، تهدیدات)	
عدم امنیت اجتماعی	افزایش ریزگردها	ضعیف شدن پوشش گیاهی و تخریب خاک	ایجاد تغییرات اقلیمی	ریشه‌های فرا منطقه ای
			عدم وجود مدیریت فرا منطقه ای در کنترل منابع آب	
عدم امنیت اقتصادی			ایجاد بندهای خاکی در افغانستان	ریشه‌های محلی
افزایش بیماری‌های تنفسی			چرای بی رویه در حوزه‌ی تالاب سبز آن	
افزایش مهاجرت	بهره برداری اصولی از تالاب هامون			
	خشک شدن بستر هامون در ایران			
			از بین رفتن پوشش گیاهی در سیستان	
			تردد خودروهای متعدد در بتر هامون	

مجموعه تصاویر شماره ۱۶: تصاویری از کارگاه‌های تکمیلی

پس از بررسی مشکلات و معضلات تالاب‌های بین‌المللی هامون توسط کارگروه‌ها، اهداف راه‌بردی و اقدامات اولویت‌دار مورد بحث و بررسی قرار گرفت که جمع‌بندی پیشنهادات ارائه شده آنها در جداول زیر درج گردیده است.

هدف راهبردی ۱: رسیدن به وضعیت مطلوب محیط زیست، مطالعات، آمایش سرزمین و پژوهش (جدول شماره ۱۰)

سیاست	دوره	اهداف	اقدامات	نهاد مسوول	نهاد همکار
حفاظت و احیاء زیست‌گاهها	۵ سال	هدف گذاری بر مبنای گونه‌های شاخص و دیگر گونه‌ها از منظر نیازهای زنجیره‌های اکولوژیکی و احیاء حداقل ۳۰ درصد زیستگاه های نيزار	شناسائی زیستگاه‌ها، اولویت بندی و احیاء آنها	اداره کل محیط زیست	سمن‌ها، صیادان و عشایر اداره کل منابع طبیعی شیلات
	۱۵ سال	بازگشت پرندگان تالاب	تعیین حریم اکولوژیک تالاب	اداره کل محیط زیست	آب منطقه ای، منابع طبیعی و مراکز تحقیقاتی، ثبت اسناد، دادگستری
			تهیه، تدوین و اجرای برنامه احیاء زیستگاه بین‌المللی تالاب هامون	اداره کل محیط زیست	سمن‌ها، نمایندگان مردم، صیادان و عشایر و اداره کل منابع طبیعی
			امکان سنجی و مطالعه روش‌های مناسب جهت حذف ماهی گونه آموور	شیلات	اداره کل محیط زیست
تامین نیاز آبی حفاظت اکولوژیکی تالاب	۵ سال	اختصاص حداقل ۳۵٪ از نیاز آبی تالاب	مطالعه و برآورد نیاز آبی زیستگاه های تالاب بین‌المللی هامون	اداره کل محیط زیست و اداره کل منابع طبیعی	مراکز تحقیقاتی آب منطقه ای شیلات
			حذف خاکریز مرزی در محدوده تالاب بین‌المللی هامون	مرزیانی ناجا	استانداری محیط زیست
	۱۵ سال	اختصاص حداقل ۷۰٪ از نیاز آبی تالاب	مطالعه و حل و فصل تعارضات حقیقی و حقوقی ارضی	اداره کل منابع طبیعی	سمن‌ها، مردم محلی، ثبت اسناد و دادگستری
			مطالعه و شبیه سازی بستر تالاب هامون با هدف امکان افزایش ماندگاری آب و کاهش تبخیر در تالاب هامون.	وزارت نیرو	اداره کل محیط زیست

ادامه هدف راهبردی ۱: رسیدن به وضعیت مطلوب محیط زیست، مطالعات، آمایش سرزمین و پژوهش (ادامه جدول شماره ۱۰)

سیاست	دوره	اهداف	اقدامات	نهاد مسوول	نهاد همکار
مدیریت تالاب‌های بین‌المللی هامون	۵ سال	استقرار نظام مدیریت حفاظتی و حمایتی تالاب بین‌المللی هامون بمنظور بهره‌برداری خردمندانانه و پایدار	تدوین نظام بهره‌برداری خردمندانانه و پایدار از منابع تالاب بین‌المللی هامون	اداره کل محیط زیست و اداره کل منابع طبیعی	سمن‌ها نمایندگان مردم، صیادان و عشایر
	۱۵ سال	دستیابی به نظام مدیریت حفاظتی و حمایتی تالاب بین‌المللی هامون بمنظور استفاده خردمندانانه و پایدار	ارزش‌گذاری اقتصادی کارکردهای بین‌المللی تالاب هامون	محیط زیست	دانشگاه، سمن‌ها، نمایندگان مردم، صیادان و عشایر اداره کل محیط زیست اداره کل منابع طبیعی
			مطالعه و تعریف مشاغل سازگار با اکوسیستم تالاب	محیط زیست	سمن‌ها، نمایندگان مردم، صیادان و عشایر، اداره کل محیط زیست و میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، اداره کل امور عشایر و استانداری
			توانمندسازی مردم محلی در جهت حفاظت و بهره‌برداری خردمندانانه	اداره کل محیط زیست و اداره کل منابع طبیعی	استانداری
			حذف جوامع شتر	محیط زیست	قوه قضائیه، نمایندگان مردم و عشایر نیروی انتظامی امور عشایر منابع طبیعی فرمانداری

هدف راهبردی ۲: رسیدن به وضعیت مطلوب آب و خاک و کنترل ریزگردها (جدول شماره ۱۱)

سیاست	دوره	اهداف	اقدامات	نهاد مسوول	نهاد همکار	
حفاظت خاک و کاهش فرسایش خاک	۳ سال	کاهش روزهای دارای طوفانهای گرد و غبار بمیزان ۲۰٪ در بر اساس میانگین آمار موجود در ۱۰ سال گذشته	افزایش پوشش گیاهی بمیزان ۲۰٪ بر مبنای شرایط پایه سال ۱۳۹۲ در دشت و دریاچه اعمال می‌گردد.	منابع طبیعی محیط زیست	مراکز تحقیقاتی و دانشگاهی	
			شناسایی و تعیین کانون‌های برداشت خاک	سازمان حفاظت محیط زیست (مرکز مقابله با پدیده گرد و غبار) - منابع طبیعی		
			تعیین مکانیسم و مدل وزش باد و وقوع گرد و غبار	سازمان حفاظت محیط زیست (مرکز مقابله با پدیده گرد و غبار) - منابع طبیعی		
			ایجاد پیلوت‌های اجرایی جهت بررسی میزان اثر بخشی پروژه‌هایی که عدم قطعیت آنها هنوز مستند نمی‌باشد	سازمان حفاظت محیط زیست (مرکز مقابله با پدیده گرد و غبار) - منابع طبیعی		
			تعیین روش‌های کنترل و احیاء مناطق بحرانی فرسایش بادی	سازمان حفاظت محیط زیست (مرکز مقابله با پدیده گرد و غبار)		
	۱۵ سال	کاهش روزهای طوفانی بمیزان حداقل ۶۰٪ بر اساس میانگین آمار موجود	تدوین برنامه و اجرای تعادل دام و مرتع در مراتع و نزارهای داخل دریاچه	منابع طبیعی.	محیط زیست	
			تامین علوفه یارانه ای برای دامداران	امور عشایر	استانداری، جهاد کشاورزی	
			تامین سوخت فسیلی و انرژی‌های نو برای دامداران و حاشیه نشینان تالاب	امور عشایر	شرکت نفت وزارت نیرو	
			جلوگیری از عبور و مرور خود روها در بستر خشک دریاچه.	نیروی انتظامی	محیط زیست و منابع طبیعی	
			جلوگیری از تردد قایقهای غیر مجاز در زمان آبدار بودن دریاچه به سبب نقش بارز آن در تخریب پوشش گیاهی	نیروی انتظامی	محیط زیست. منابع طبیعی	
			بررسی تغییرات زیست محیطی و اقلیم در گذشته دریاچه هامون با هدف پیش بینی و ارزیابی آینده.	سازمان حفاظت محیط زیست (مرکز مقابله با پدیده گرد و غبار)	دانشگاه، تحقیقات	
			تعیین روش مناسب و زمان بندی انتقال آب به مناطق قابل احیاء در دریاچه هامون با مسئولیت وزارت نیرو، محیط زیست و منابع طبیعی	سازمان حفاظت محیط زیست	منابع طبیعی وزارت نیرو	
			اولویت بندی و انتقال آب به مناطقی که میباید آب به آنجاها انتقال یابد	سازمان حفاظت محیط زیست	آب منطقه ای	
			اجرای برنامه مدیریت مشارکتی حفظ و بهره برداری اصولی از منابع طبیعی تالاب	محیط زیست	شیلات_استانداری_جهاد کشاورزی_منابع طبیعی	

ادامه هدف راهبردی ۲: رسیدن به وضعیت مطلوب آب و خاک و کنترل ریزگردها (ادامه جدول شماره ۱۱)

سیاست	دوره	اهداف	اقدامات	نهاد مسوول	نهاد همکار
ارتقای مدیریت دایک مرزی به منظور تامین منابع آب پایدار برای تالاب	۵ سال	حذف موانع فیزیکی مرزی موجود در مبادی ورودی آب	انجام مطالعات مورد نیاز برای روش های جایگزین مدیریت مرز	مرزبانی ناجا	محیط زیست - وزارت کشور - دانشگاه
			انجام مطالعات استراتژیک مدیریت مرز	شورای عالی امنیت ملی	محیط زیست - دانشگاه وزارت کشور و مرزبانی
	۱۵ سال	اصلاح و تغییر ساختار عوامل (طبیعی و انسانی) و کنترل و مدیریت مرز متناسب با ساختار های زیست محیطی	نهادینه کردن و تقویت سمن ها در سطح بین الملل	وزارت خارجه	محیط زیست و دانشگاه
			اجرای روش های نوین کارشناسی شده برای تامین امنیت و مدیریت انتظامی مرز	وزارت کشور	مرزبانی، وزارت خارجه و شورای عالی امنیت ملی
			اجرای پروژه های کار آمد اقتصادی با هدف افزایش ضریب امنیت	وزارت کشور	نهاد ریاست جمهوری گمرک - بخش خصوصی شورای عالی مناطق آزاد سازمان صنعت معدن تجارت

ادامه هدف راهبردی ۲: رسیدن به وضعیت مطلوب آب و خاک و کنترل ریزگردها (ادامه جدول شماره ۱۱)

سیاست	دوره	اهداف	اقدامات	نهاد مسوول	نهاد همکار
افزایش ورودی آب به تالاب	۵ سال	حداقل افزایش ۳۰٪ ورودی آب به تالاب براساس جریان پایه گذشته	لاپروبی مستمر و اصلاح بستر و تثبیت انهار و رودخانه با اولویت رودخانه‌های منتهی به تالاب و بویژه در مصب ورود آب به تالاب.	آب منطقه ای جهاد کشاورزی	استانداری
	۲۵ سال	حداقل افزایش ۷۰٪ ورودی آب به تالاب براساس جریان پایه گذشته	مطالعه و اجرای سامان دهی سازه‌های آبی موجود در مسیر رودخانه‌ها	آب منطقه ای،	شرکت آب و خاک سیستان
			انتقال آب با لوله تا مزرعه و افزایش راندمان آبیاری با ایجاد سامانه های نوین آبیاری تحت فشار	جهاد کشاورزی	وزارت نیرو - سازمان محیط زیست - سازمان مدیریت و برنامه ریزی
			تکمیل سازه های انتقال آب از چاه نیمه ۴ به مبادی مصرف در پائین دست برای مصرف بهینه آب	آب منطقه‌ای.	شرکت آب و خاک سیستان
			تغییر الگوی کشت حوزه سیستان	جهاد کشاورزی	تحقیقات - صدا و سیما
			احیای انهار داخلی مانند بریان و سایر آنها رسدود شده منتهی به تالاب	آب منطقه ای	شرکت آب و خاک سیستان
			مدیریت آب و خاک در مزرعه	جهاد کشاورزی	جوامع محلی
			برنامه ریزی برای کاهش تبخیر آب از مخازن	آب منطقه ای.	دانشگاه
			تکمیل تصفیه خانه فاضلاب و مدیریت پساب تولید شده	آب و فاضلاب شهری. آب منطقه ای	جهاد کشاورزی محیط زیست دانشگاه علوم پزشکی
			بازنگری در نحوه مدیریت طرح‌های منابع آب و خاک آبهای داخلی منتهی به تالاب	آب منطقه ای	منابع طبیعی شیلات
			مطالعه آبهای زرف در سیستان	آب منطقه ای	
			بررسی میزان آب قابل دسترسی حوزه‌های داخلی و آبهای زیر سطحی اطراف هامونها.	آب منطقه ای	جهاد کشاورزی محیط زیست
			استفاده از استعداد اکو توریسم تالاب برای کاهش وابستگی به استفاده از طرح های آب بر.	محیط زیست میراث فرهنگی	جوامع محلی سمن ها
			جلوگیری از افزایش تخصیص آب چاه نیمه‌ها به خارج از منطقه واقعی کردن ارزش اقتصادی آب.	آب منطقه ای	استانداری
			تکمیل مطالعات پهنه بندی تالاب هامون بمنظور استفاده بهینه و مطلوب از آب ورودی	اداره گل محیط زیست استان.	تحقیقات و دانشگاه ها
مدیریت آب در داخل تالاب	۵ سال	حداقل ۳۰٪ عملیاتی شود.	تعیین اولویت بندی مناطقی که میباید آب به آنها انتقال یابد	محیط زیست	جوامع محلی - آب منطقه ای - منابع طبیعی - شیلات
			بازنگری در حق آبه تالاب از چاه نیمه ها بر مبنای نیاز آبی تالاب از منظر کیفی و کمی	محیط زیست آب منطقه ای	تحقیقات، منابع طبیعی، امور عشایر، شیلات
			بازگشائی مسیرهای ورودی آب به تالاب	محیط زیست،	آب منطقه ای و مرزبانی
			مطالعه جایگزینی طرح دایک مرزی جهت تسهیل ورود آب به تالاب	مرزبانی ناجا	آب منطقه ای محیط زیست، استانداری
			مطالعه تعیین نیاز آبی تالاب هامون	محیط زیست	پژوهشکده تالاب هامون،
	۲۵ سال	۱۰۰٪ عملیاتی گردد.	تهیه طرح مدیریت مشترک تالاب هامون	وزارت امور خارج	با همکاری دولت افغانستان
			مطالعه و امکان سنجی اصلاح و حذف هر گونه مداخلات فیزیکی در تالاب.	محیط زیست	منابع طبیعی، آب منطقه ای، امور عشایر، راه و شهرسازی
			مطالعه امکان سنجی استفاده از آبهای زیر سطحی و زیر زمینی در تالاب.	آب منطقه ای	محیط زیست
			مطالعه امکان سنجی ایجاد مخازن آبی پایدار در دریاچه و حاشیه دریاچه	محیط زیست آب منطقه ای	جوامع محلی

هدف راهبردی ۳: مشارکت مردمی، اطلاع‌رسانی و مسائل اقتصادی-اجتماعی (جدول شماره ۱۲)

سیاست	دوره	اهداف	اقدامات	نهاد مسوول	نهاد همکار
آگاهی‌رسانی عمومی	۳ سال	تهیه و اجرای ۷۰ درصد برنامه اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی	شناسایی گروه‌های هدف	محیط زیست	دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی
			اطلاع‌رسانی از طریق رسانه‌های محلی و ملی، شنیداری و دیداری، فیلم‌های مستند و	محیط زیست	صدا و سیما و دیگر رسانه‌ها دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی شوراها سمن‌ها
	۱۵ سال	اجرای برنامه اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی مراحل بعد با ارزیابی مراحل قبل	برگزاری بازدیدهای ادواری از تالاب به همراه مسئولین	محیط زیست	سمن‌ها
			ایجاد اعتماد مردم نسبت به برنامه‌های دولتی از طریق مشارکت دادن آنها در برنامه‌ها	محیط زیست	دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی
مشارکت مردمی	۵ سال	مشارکت موثر مردم در ۵۰ درصد برنامه‌های مدیریت تالاب در تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری و اجرا	تشکیل مجمع معتمدین و نمایندگان ذینفعان و مشورت با آنها در برنامه‌ریزی	محیط زیست	فرمانداری‌ها، شوراها سمن‌ها
			حمایت از تشکیل سمن‌های زیست‌محیطی تخصصی با موضوع هامون		
			ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی بین مجمع معتمدین و دستگاه‌های دولتی		
۱۵ سال	مشارکت موثر مردم در ۱۰۰ درصد برنامه‌های مدیریت تالاب در تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری و اجرا	اصلاح شرح خدمات طرح‌های مطالعاتی و اجرایی براساس مشارکت مردم	محیط زیست	جهاد کشاورزی، محیط زیست	جهاد کشاورزی، محیط زیست
		نظر سنجی دوره‌ای از مردم منطقه و دریافت راهکارها و دیدگاه‌های آنها در باره چگونگی احیا، حفظ و مدیریت تالاب هامون			
کاهش وابستگی زیاد معیشت مردم به آب و منابع آب	۳ سال	برنامه معیشت پایدار تهیه و ۱۵ درصد اجرا گردد	حمایت از تعاونی‌های محلی صید و صیادی و احداث حوضچه‌های پرورش ماهی تلیقی و چند منظوره	محیط زیست	شیلات، جهاد کشاورزی
			تلاش برای انتقال سریع گاز سراسری	وزارت نفت	استانداری
	۱۵ سال	برنامه معیشت پایدار در سیستان اجرا گردد	استفاده از فرصت مرز و ایجاد بازارچه مرزی	وزارت کشور	صنعت و معدن و تجارت، سمن‌ها
			شناسایی و ارزیابی شیوه‌های جدید کار شامل کشاورزی، صنعت و خدمات.	دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی	وزارت کشور، جهاد کشاورزی - صنعت، معدن و تجارت
			برنامه‌ریزی برای جلب سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی در بخش گردشگری با بکارگیری نیروی محلی	محیط زیست	میراث فرهنگی، سمن‌ها
		استغلازیایی با اجرای برنامه‌های توسعه پوشش گیاهی	محیط زیست محیط زیست	منابع طبیعی سمن‌ها	

هدف راهبردی ۴: ارتقای همکاری‌های بین‌المللی در خصوص حفاظت و مدیریت تالاب‌های بین‌المللی هامون (جدول شماره ۱۳)

سیاست	دوره	اهداف	اقدامات	نهاد مسوول	نهاد همکار	
دست‌یابی به یک اساسنامه بین‌المللی در راستای تأمین مطمئن آب تالاب	اهداف کوتاه مدت (۵ ساله)	مدیریت منابع آب در سطح منطقه ایی	تشدید و تقویت روابط محلی	تشکیل گروه‌های محلی و سازمانهای مردم نهاد و مذاکره افغانستان	دانشگاه محیط زیست	وزارت کشور ثبت اسناد
			آموزش به بهره برداران	آموزش به بهره برداران	منابع طبیعی	دانشگاه
			شناسنامه دار کردن بهره برداران	شناسنامه دار کردن بهره برداران	محیط زیست	اداره کل منابع طبیعی
			تغییر الگوی آبیاری (مطالعه و اجرا)	تغییر الگوی آبیاری (مطالعه و اجرا)	جهاد کشاورزی	امور آب و دانشگاه
	اهداف میان مدت (۱۵ ساله)	ایجاد تفاهم نامه در خصوص معضل آب در بخش اجتماعی، اقتصادی و اکولوژی	ایجاد منطقه آزاد تجاری	ایجاد منطقه آزاد تجاری	سازمان مناطق آزاد	گمرکات - وزارت خارجه - نهاد ریاست جمهوری - وزارت کشور مجلس و نمایندگان
			افزایش و تقویت زمینه های بهره برداری مشترک با افغانستان	پروژه های ایجاد و تقویت زیر ساخت های تولید انرژی (برق، انرژیهای نو)	وزارت نیرو	دانشگاه و محیط زیست
	اهداف بلند مدت (۲۵ ساله)	دستیابی به طرح جامع مدیریت آبخیز هیرمند	تهیه طرح مدیریت مشترک تالاب هامون	تهیه طرح مدیریت مشترک تالاب هامون	وزارت خارجه	با همکاری دولت افغانستان
			اجرای اهداف و پروژه های کوتاه مدت و میان مدت در برنامه از طریق کنوانسیونهای بین المللی	اجرای اهداف و پروژه های کوتاه مدت و میان مدت در برنامه از طریق کنوانسیونهای بین المللی	وزارت امور خارجه	ناظر سازمان ملل، دانشگاه محیط زیست، نهاد ریاست جمهوری و امور آب
			ایجاد مرکز مشترک پایش و تغییرات اقلیمی هیرمند	ایجاد مرکز مشترک پایش و تغییرات اقلیمی هیرمند	وزارت امور خارجه	با همکاری دولت افغانستان
			اجرای برنامه پایش و نظارت زیست محیطی در دو سوی مرز	اجرای برنامه پایش و نظارت زیست محیطی در دو سوی مرز	سازمان حفاظت محیط زیست	IUCN

۸- اختتامیه :

در پایان و مراسم اختتامیه کارگاه مسئولین و کارشناسان مربوطه به شرح زیر به ایراد سخن پرداختند:

جناب آقای مهندس سلیمانی : حضور و مشارکت ذینفعان و مسئولین با این ترکیب جای تقدیر و تشکر دارد. بعضی از موارد نظیر تعدادی از اهداف راهبردی و اقدامات بین‌المللی کامل نشده که از طریق تعیین کمیته‌ای موارد تکمیل و تا دو هفته آینده به کلیه ذینفعان و بهره‌برداران ارسال خواهد شد تا طی مدت ۱۰ روز نظرات اصلاحی اعلام گردد.

جناب آقای دکتر عرب ، مدیرکل برنامه و بودجه استان : ضمن تقدیر و تشکر از حضور شرکت کنندگان و برگزار کنندگان بیان داشتند کارگاه برگزار شده یک امر ضروری بود و این کارگاه یکی از قوی‌ترین کارگاهها بود و تا کنون کارگاهی با این مشارکت نداشته‌ایم. به دنبال این هستیم تا اینکه تالاب هامون در برنامه ششم مد نظر قرار گیرد که برای این منظور بایستی خروجی این کارگاهها به پروژه ختم شود تا ماهیت اعتباری پیدا کند. هر پروژه ممکن است چند اقدام (ملی - استانی) را شامل شود تا قابل پیگیری اعتبار گردد.

جناب آقای دکتر محمودی مدیرکل سازمان حفاظت محیط زیست : این اقدام یعنی برگزاری کارگاه دوم از دو منظر قابل توجه است، یکی مباحث فنی و علمی و دیگری آشنایی با جوامع محلی. در این کارگاه از زمان به نحو مطلوب استفاده شد و لازم است از کلیه حاضرین اعم از ذینفعان و بهره‌برداران، مسئولین دستگاهها، معتمدین محلی، سازمانهای مردم‌نهاد، کارشناسان، صاحب نظران و ... تقدیر و تشکر گردد.

مراسم با قرائت شعری از سوی یکی از بهره‌برداران (آقای بهروج) به پایان رسید.

۸-۱- خلاصه تصمیمات و پیشنهادهای مطرح شده

مهمترین اهداف تعریف شده برای کارگاه شماره ۲ تدوین برنامه مدیریت یکپارچه زیست بومی تالاب بین‌المللی هامون عبارتند از:

- ✓ بررسی و تحلیل گروهی مشکلات و تهدیدات تالاب
- ✓ تعیین اهداف راهبردی برنامه مدیریت جامع تالاب‌های بین‌المللی هامون
- ✓ تعیین موضوعات اصلی و اهداف کوتاه مدت و بلند مدت
- ✓ تعیین بخشی از اقدامات اولویت دار و نهادهای مسئول

در گزارش حاضر نحوه برگزاری این کارگاه، فعالیت کار گروه‌های کار، مباحثات صورت پذیرفته و تصمیم‌گیری‌ها درج گردیده و در ذیل دستیابی به اهداف از پیش تعیین‌شده مورد ارزیابی قرار می‌گردد.

* از عوامل مهم موفقیت طرح‌هایی که به شیوه مشارکتی تهیه می‌گردند حضور جامع و فعال ذی‌فغان، نمایندگان محلی، معتمدین و پیش‌کسوتان از یک سو و مدیران، مسئولین دارای اختیار و کارشناسان خبره در زمینه‌های مختلف در برگیرنده تمامی نهادهایی که به نحوی با موضوع مورد نظر ارتباط دارند و همچنین برخی سازمان‌های مردم‌نهاد می‌باشد. حضور مستمر بیش از یکصد نفر که آگاهانه انتخاب گردیده و دعوت شده‌اند، مشارکت کامل مدیران و مسئولین استان و شهرستان و نحوه مشارکت آنان در کارگاه بخوبی نشان از اجرای بسیار مناسب این مهم دارد. در طول جلسات نیز این امر از سوی بسیاری مسئولین و مجریان بیان گردید. شنیدن جملاتی مانند "تا کنون چنین تجمعی در یک امر محیط زیستی در استان بی سابقه بوده" و "که هیچ وقت شاهد چنین جمعی نبوده‌ام" برای مجریان بهترین پاداش بود.

* گذشته از حضور فعال، برخی از دعوت‌شدگان همکاری را به بالاترین سطح ارتقاء دادند به عنوان نمونه جناب آقای مهندس یاری مدیر کل محترم منابع طبیعی استان همکاری را تا تسهیل‌گری و مدیریت کار گروهی که در آن حضور داشت پیش برد.

* مشکلات و تهدیدات تالاب که در کارگاه اول مورد بحث و بررسی قرار گرفته باز بینی و تکمیل و گروه بندی شد که عبارتند از:

۱- مسائل محیط زیستی و تنوع زیستی:

- ورود ماهی علف خوار امور بدون مطالعه در دریاچه هامون
- بریدن نی از ریشه در آب (بهره برداری به موقع و بهینه از نی)
- مشخص نبودن حریم تالاب
- عدم وجود نظام بهره برداری مناسب از تالاب

۲- مسائل اقتصادی و اجتماعی

- وابستگی زیاد معیشت مردم به آب و منابع آبی
- عدم استفاده از فرصت مرز
- افزایش مهاجرت مردم از منطقه
- افزایش بیماریها و تهدید سلامت
- کاهش سطح درآمد
- گسست و شکست اجتماعی و تخریب ساختارهای اقتصادی

۳- کافی نبودن مطالعات، آمایش سرزمین و مسائل مربوط به آن:

- نبود پایگاه پیش بینی و پایش شرایط تالاب
- نبود پژوهش در مورد تالاب و بهره برداری از آن
- عدم تکمیل مطالعات آمایش سیستان
- نبود مطالعات جامع و پایگاه داده مشترک
- عدم استفاده از انرژی های نو
- نبود برنامه مشخص برای پژوهش کاربردی موضوعات مرتبط با تالاب
- عدم وجود مطالعات منابع آب حوضه آبریز هیرمند در سطح ملی و بین‌المللی.

۴- مسائل مرتبط با دایک مرزی:

- عدم تدوین طرح جامع و سازگار با محیط در خصوص امتداد مرز (سیل بندهای مرزی)
- طراحی نامناسب دایک مرکزی در داخل دریاچه

۵- مسائل و مشکلات اطلاع رسانی، آگاه سازی و مشارکت مردم:

- عدم وجود سمن‌های قوی
- عدم اطلاع رسانی و مشارکت ذینفعان در مدیریت تالاب

- نگاه صرف دولتی به مدیریت تالاب و عدم استفاده از دانش و تجربه ی مردم محلی و معتمدین
- عدم وجود ارتباط بین سمن‌های ایران و منطقه
- کافی نبودن فعالیت های فرهنگی و اطلاع رسانی
- کافی نبودن فعالیتهای اطلاع رسانی و فرهنگی

۶- مسائل مرتبط با خشکسالی و ریزگردها

- خشک سالی به عنوان عامل تهدید کننده ی تالاب
- وجود ریزگردها در مواقع خشک سالی دریاچه هامون
- تبدیل قسمت هایی از تالاب به کانون بحران و منشاء ریزگردها

۷- مسائل مدیریتی و هماهنگی بین بخشی:

- عدم ساماندهی گردشگران اطراف تالاب
- عدم توجه مسئولان ذیربط در سطح ملی به دریاچه
- عدم استفاده از پتانسیل های موجود در منطقه (پروژه منارید و ارتباطات بین‌المللی)
- بخشی نگری و عدم هماهنگی مناسب بین دستگاه های متولی و موازی تالاب
- عدم توجه به توانمندی های بین‌المللی در حوضه میراث فرهنگی سیستان

۸-مسائل و مشکلات بین‌المللی:

- عدم شفافیت حقایق هامون در قرارداد ۱۳۵۱ و منابع آبی حوضه
- نبود دیپلماسی احیای هامون
- عدم اجرای توافق نامه حق آبه ایران و افغانستان
- عدم هماهنگی سیاسی بین دولت های ایران و افغانستان
- عدم وجود مطالعات منابع آب در حوضه آبریز هیرمند در سطح ملی و بین‌المللی

۹- مشکلات مدیریت آب و خاک:

- عدم مدیریت آب در داخل منطقه (خاک ایران) و در سطح مزارع
- پرشدن تالاب با رسوبات
- تخصیص بخشی از آب تالاب به زاهدان (به عنوان خشکی)
- برهم خوردن نظام بهره برداری ارضی
- کشاورزی سنتی و راندمان پایین آبیاری

- عدم مدیریت یکپارچه منابع آب و خاک
- عدم وجود مدل ورود، توزیع و خروج آب در هامون‌ها
- مشخص نبودن مبادی ورودی و خروجی تالاب
- مدیریت نامناسب ذخیره آب دریاچه و منابع آبی حوضه (چاه نیمه‌ها)
- عدم توجه به ارزش اقتصادی آب
- عدم تعادل بین دام و مرتع
- پر شدن چنگ‌ها با رسوبات

* اهداف راهبردی برنامه مدیریت جامع تالاب‌های بین‌المللی هامون در کار گروه‌ها مورد بحث قرار گرفت و در مجموع عبارتند از:

◀ حفاظت و حمایت و احیای زیست‌گاه‌ها،

اهداف

- در ۵ سال آینده حداقل ۳۰ درصد زیستگاه‌های نیزاری می‌تواند احیاء شود
- در ۱۵ سال آینده حداقل ۳۵ درصد پرندگان تالاب باز می‌گردند.

اقدامات

- شناسایی زیستگاه‌ها، اولویت بندی و احیاء آنها
- تعیین حریم تالاب
- تهیه، تدوین و اجرای برنامه احیاء زیستگاه بین‌المللی تالاب هامون
- امکان‌سنجی و مطالعه روش‌های مناسب جهت حذف ماهی گونه‌آمور (که گونه بسیاری بارزی در تخریب زیستگاه‌های تالاب می‌باشد)

◀ نیاز آبی و حفاظت اکولوژیکی تالاب هامون

اهداف

- در کوتاه مدت اختصاص حداقل ۳۵٪ از نیاز آبی تالاب در ۵ سال
- در بلند مدت اختصاص حداقل ۷۰٪ از نیاز آبی تالاب در ۱۵ سال

اقدامات

- مطالعه و برآورد نیاز آبی زیستگاه‌های تالاب بین‌المللی هامون
- حذف خاکریز مرزی در محدوده تالاب بین‌المللی هامون (که مانع ورود آب به تالاب شده و ارتباط جوامع زیستگاهی تالاب را از بین برده است)
- مطالعه، حل و فصل تعارضات و تعیین تکلیف آنها شامل تعارضات حقیقی و حقوقی (نهادهای دولتی و مردم چه بصورت قانونی و غیر قانونی).
- مطالعه و شبیه سازی بستر تالاب هامون با هدف امکان افزایش ماندگاری آب و کاهش تبخیر در تالاب هامون.

◀ مدیریت و بهره برداری

اهداف

- استقرار نظام مدیریت حفاظتی و حمایتی تالاب بین‌المللی هامون بمنظور بهره برداری خردمندانه و پایدار بمدت ۵ سال
- دستیابی به نظام مدیریت حفاظتی و حمایتی تالاب بین‌المللی هامون بمنظور استفاده خردمندانه بمدت ۱۵ سال

اقدامات

- تدوین نظام بهره برداری خردمندانه و پایدار از منابع تالاب بین‌المللی هامون
- ارزش گذاری اقتصادی کارکردهای تالاب بین‌المللی هامون
- مطالعه و تعریف مشاغل سازگار با اکو سیستم تالاب و بویژه برای جبران مشاغل نامناسب
- توانمند سازی مردم محلی در جهت حفاظت و بهره برداری خردمندانه
- حذف جوامع شتر که اصولاً در گذشته نبوده و پدیده نوظهور و نامناسبی است و بشدت موجب تخریب شده است

◀ افزایش ورودی آب به تالاب

اهداف

- کوتاه مدت، مدیریت ورودی آب به تالاب براساس جریان پایه ۵ سال گذشته در کوتاه مدت حداقل ۳۰٪ افزایش یابد و شاهد تاثیرات آن باشیم.

- بلند مدت، همچنین در بلند مدت به ۷۰٪ برسد.

اقدامات

- لایروبی مستمر و اصلاح بستر و تثبیت انهار و رودخانه‌های منتهی به تالاب.
- مطالعه و اجرای سامان‌دهی سازه‌های آبی موجود در مسیر رودخانه‌ها با تولی‌گری آب منطقه‌ای
- انتقال آب با لوله تا مزرعه و افزایش راندمان آبیاری با ایجاد سامانه‌های نوین آبیاری تحت فشار با مسئولیت مشترک آب منطقه‌ای و جهاد کشاورزی.
- تکمیل سازه‌های انتقال آب از چاه نیمه ۴ به مبادی مصرف در پائین دست برای مصرف بهینه آب با مسئولیت آب منطقه‌ای.
- تغییر الگوی کشت حوزه سیستان با مدیریت جهاد کشاورزی و تحقیقات
- احیای انهار داخلی مانند پریان و سایر آنهار مسدود شده منتهی به تالاب با مدیریت آب منطقه‌ای
- مدیریت آب و خاک در مزرعه با مسئولیت جهاد کشاورزی
- برنامه ریزی برای کاهش تبخیر آب از چاه نیمه‌ها که می‌تواند کمک بسیار قابل توجهی به ماندگاری منابع آب تلقی گردد با مسئولیت شرکت آب منطقه‌ای.
- تکمیل تصویه خانه فاضلاب و در نهایت هم استفاده از پساب تولید شده با مسئولیت آب و فاضلاب شهری.
- بازنگری در نحوه مدیریت طرح‌های منابع آب و خاک حوزه‌های آبریز داخلی منتهی به تالاب و رفع اشکالات و نواقص آنها
- مطالعه آبهای ژرف (آبهای فسیلی) در سیستان با مسئولیت آب منطقه‌ای
- بررسی میزان آب قابل دسترسی حوزه‌های داخلی و آبهای زیر زمینی اطراف هامونها.
- استفاده از استعداد اکو توریسم تالاب برای کاهش وابستگی به استفاده از طرح‌های آب بر.
- جلوگیری از افزایش تخصیص آب چاه نیمه‌ها به سایر شهرهای خارج از سیستان.
- واقعی کردن ارزش اقتصادی آب با مسئولیت آب منطقه‌ای و جهاد کشاورزی.

◀ مدیریت آب در داخل تالاب

اهداف

- هدف کوتاه مدت که حداقل ۳۰٪ عملیاتی شود.
- بلند مدت ۱۰۰٪ عملیاتی گردد.

اقدامات

- تکمیل مطالعات پهنه بندی تالاب هامون بمنظور استفاده بهینه و مطلوب از آب ورودی به تالاب با مسئولیت اداره کل محیط زیست استان.
- بازگشائی مسیرهای ورودی آب به تالاب با مسئولیت مشترک محیط زیست، آب منطقه‌ای و مرزبانی
- مطالعه جایگزینی طرح دایک مرزی جهت تسهیل ورود آب به تالاب با مسئولیت مشترک محیط زیست، آب منطقه‌ای و مرزبانی
- مطالعه تعیین نیاز آبی تالاب هامون با مسئولیت مشترک محیط زیست و پژوهشکده تالاب هامون، تهیه طرح مدیریت مشترک تالاب هامون با همکاری مسئولیت ایران و افغانستان وزارت امور خارجه
- ایجاد مرکز مشترک پایش و تغییرات اقلیمی هیرمند با همکاری ایران و افغانستان.
- مطالعه و امکان سنجی اصلاح و حذف هر گونه ساخت و سازی که در حال حاضر و بدلیل نبود آب در تالاب صورت پذیرفته مانند راه، برق، و غیره چه بصورت مجاز و چه بصورت غیر مجاز.
- مطالعه امکان سنجی استفاده از آبهای زیر سطحی و زیر زمینی در خود تالاب.
- مطالعه امکان سنجی ایجاد مخازن آبی پایدار در دریاچه و حاشیه دریاچه برای اینکه بتوانیم شرایط پایدارتری را داشته باشیم با مسئولیت آب منطقه‌ای و وزارت نیرو.

◀ حفاظت خاک و کاهش فرسایش خاک

اهداف

- کوتاه مدت، کاهش روزهای دارای طوفانهای گرد و غبار بمیزان ۲۰٪ در بر اساس میانگین آمار موجود در ۱۰ سال اخیر.
- بلند مدت، کاهش روزهای طوفانی بمیزان حداقل ۶۰٪ بر اساس میانگین آمار موجود در ۱۰ سال اخیر.

اقدامات

- افزایش پوشش گیاهی بمیزان ۲۰٪ بر مبنای شرایط پایه سال ۱۳۹۲ در دشت و دریاچه.

- شناسایی و تعیین کانون‌های برداشت خاک با مسئولیت مرکز مقابله با پدیده گرد و غبار کشور مسقر در سازمان محیط زیست.
- تعیین مکانیسم و مدل وزش باد و وقوع گرد و غبار با مسئولیت مرکز مقابله با پدیده گرد و غبار کشور مسقر در سازمان محیط زیست.
- ایجاد پایلوت‌های اجرایی جهت بررسی میزان اثر بخشی پروژه‌هایی که عدم قطعیت آنها هنوز مستند و پذیرفته شده نمی‌باشد. با مسئولیت مرکز مقابله با پدیده گرد و غبار کشور مسقر در سازمان محیط زیست.
- تعیین روش‌های کنترل و احیاء مناطق بحرانی فرسایش بادی با مسئولیت مرکز مقابله با پدیده گرد و غبار کشور مسقر در سازمان محیط زیست.
- تدوین برنامه و اجرای تعادل دام و مرتع در مراتع و نیزارهای داخل دریاچه با مسئولیت منابع طبیعی.
- تامین سوخت فسیلی برای دامداران و حاشیه نشینان تالاب
- جلوگیری از عبور و مرور خود روها در بستر خشک دریاچه با همکاری نیروی انتظامی و محیط زیست و منابع طبیعی.
- جلوگیری از تردد قایق‌های غیر مجاز در زمان آبدار بودن دریاچه به سبب نقش بارز آن در تخریب پوشش گیاهی با مسئولیت منابع طبیعی و محیط زیست.
- بررسی تغییرات زیست محیطی و اقلیم در گذشته دریاچه هامون با هدف پیش بینی و ارزیابی آینده با مسئولیت مرکز کنترل گرد و غبار
- تعیین روش مناسب و زمان بندی انتقال آب به مناطق قابل احیاء در دریاچه هامون با مسئولیت وزارت نیرو، محیط زیست و منابع طبیعی
- تعیین اولویت بندی مناطقی که میباید آب به آنجاها انتقال یابد با مسئولیت مرکز مقابله با پدیده گرد و غبار .

◀ آگاهی رسانی عمومی

اهداف

- برنامه اطلاع رسانی و آگاه سازی عمومی تهیه شده و تا ۳ سال آینده ۷۰ درصد آن اجرا شده است.

- برنامه اطلاع رسانی و آگاه سازی مراحل بعد با ارزیابی مراحل قبل تدوین و اجرایی خواهد شد.

اقدامات

- شناسایی گروه‌های هدف
- اطلاع رسانی از طریق رسانه های محلی و ملی، شنیداری و دیداری، فیلم های مستند، دعوت از کارشناسان برای سخنرانی عمومی مانند نماز جمعه، برگزاری کارگاههای آموزشی، چاپ کتاب، بروشور و بولتن، شورا های محلی حاشیه دریاچه و وب سایت.
- برگزاری بازدیدهای ادواری از تالاب به همراه مسئولین
- ایجاد اعتماد مردم نسبت به برنامه های دولتی از طریق مشارکت دادن آنها در برنامه‌ها

اولویت ها:

- تهیه فهرست و محتوای برنامه‌ها شامل:
- اختصاص یک روز به عنوان روز تالاب بین‌المللی هامون
- آگاهی بخشی جهت بهره برداری خردمندان از تالاب
- تخصیص اعتبار کافی فرهنگی و آموزشی

◀ مشارکت مردمی

اهداف

- تا ۱۵ سال آینده مردم در ۱۰۰ درصد برنامه های مدیریت تالاب مشارکت موثر در تصمیم سازی، تصمیم گیری و اجرا دارند.
- تا ۵ سال آینده مردم در حداقل ۵۰ درصد برنامه های مدیریت تالاب مشارکت موثر در تصمیم سازی، تصمیم گیری و اجرا دارند.

اقدامات

- تشکیل مجمع معتمدین و نمایندگان ذینفعان و مشورت با آنها در برنامه ریزی
- ایجاد شبکه اطلاع رسانی بین مجمع معتمدین و دستگاههای دولتی
- اصلاح شرح خدمات طرح های مطالعاتی و اجرایی براساس مشارکت مردم

- نظر سنجی دوره‌ای از مردم منطقه و دریافت راهکارها و دیدگاه‌های آنها در باره چگونگی احیا، حفظ و مدیریت تالاب هامون (برای بازنگری طرح‌ها)

اولویت‌ها:

- ایجاد و تشکیل سمن‌های قوی محلی با محوریت مردم محلی
- ایجاد ارتباط کافی مرزنشینان دو کشور ایران و افغانستان توسط معتمدین و متنفذین با هماهنگی سازمانهای دولتی
- حمایت سمن‌ها از سوی دستگاههای دولتی

◀ کاهش وابستگی زیاد معیشت مردم به آب و منابع آب

اهداف

- در ۳ سال آینده برنامه معیشت پایدار تهیه و ۱۵ درصد اجرا گردیده است.
- در ۱۵ سال آینده برنامه معیشت پایدار در سیستان اجرا گردیده است.

اقدامات

- حمایت از تعاونی‌های محلی صید و صیادی و احداث حوضچه‌های پرورش ماهی تلفیقی و چند منظوره
- تلاش برای انتقال سریع گاز سراسری
- استفاده از فرصت مرز و ایجاد بازارچه مرزی
- شناسایی و ارزیابی شیوه‌های جدید کار شامل کشاورزی، صنعت و خدمات.
- برنامه ریزی برای جلب سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی در بخش گردشگری با بکارگیری نیروی محلی
- اشتغالزایی با اجرای برنامه‌های توسعه پوشش گیاهی
- بهبود شرایط زیست محیطی برای افراد ساکن در حاشیه تالاب

اولویت‌ها:

- تدوین برنامه الگوی معیشت در شرایط ترسالی و خشکسالی
- سرمایه‌گذاری در منطقه
- حمایت از بخش خصوصی توسط دولت

- برنامه ریزی برای یکپارچه سازی زمین‌های کشاورزی از طریق تعاونی‌های کشاورزی مردم نهاد
- گسترش صنایع دستی بجز حصیر بافی (قالی بافی، سوزن دوزی و ...)
- انجام مطالعات روی موانع قانونی و حقوقی و نظام مند سازی سیستم اجرایی و نظارتی فارغ از تداخل سازمانها با مدیریت حفاظت محیط زیست.
- انجام طرح های مطالعاتی به منظور شناسایی و ارزیابی شیوه های جدید کار در سه بخش اقتصادی (کشاورزی، صنعت و خدمات)
- انجام طرح های شناسایی به منظور ساخت مجموعه های سکونت شهری، روستایی و عشایری.
- مکانیزه نمودن کشاورزی و دامداری (دامپروری)
- مطالعه توسعه و گسترش انرژی های پاک (انرژی خورشیدی و باد)
- اعطای تسهیلات رایانه ای و بیمه نمودن محصولات بهره برداران (کشاورزان، صیادان، دامداران و ...)

۲-۸ - جمع‌بندی و تحلیل نهایی یافته‌های کارگاه شماره ۲، (بستر سازی کارگاه شماره ۳)

تغییر اقلیم شرایط جدیدی را متوجه اکوسیستم‌های کشور بویژه تالاب‌ها نموده است. این تغییرات اقلیمی به همراه سوء مدیریت، بخشی‌نگری و مداخلات بدون توجه به توسعه پایدار باعث شده تا با خشکیدن کامل تالاب‌ها تاثیرات غیر قابل جبرانی بر جمعیت انسانی، منابع و حیات وحش تحمیل گردد. کاهش پوشش گیاهی و نهایتاً خشکیدن دریاچه هامون باعث بحرانی شدن مسائلی چون مشکلات بهداشتی- روانی و مهاجرت در منطقه گردیده بطوریکه هم‌اندیشی برای چاره جویی این مشکلات را ضروری ساخته است.

برگزاری دومین کارگاه تدوین برنامه مدیریت یکپارچه زیست بومی تالاب بین‌المللی هامون تجربه کم سابقه‌ای برای گردهم آمدن سیاست‌گذاران، مدیران مرتبط، کارشناسان، دانشگاهیان، مردم و سازمانهای مردم نهاد بود که نتایج آن می‌تواند نقشه راه مدیریت و احیای این تالاب باشد. ارتباط با روستاهای هدف، که با مذاکره چهره به چهره و حضور در مناطق مورد نظر صورت گرفت باعث شد تا معتمدین، ریش سفیدان، اعضای شورای اسلامی ضمن آشنایی با موضوع کارگاه و اهداف آن حضور و مشارکتی پر بار، موثر داشته باشند. اقدام مشابه با افراد صاحب نظر اعم از ساکن یا غیر ساکن در منطقه شاغل و بازنشسته و از اقشار مختلف و درخواست حضور در کارگاه انعکاس مناسبی از نظرات ساکنان سیستان را فراهم کرد.

این کارگاه که با اظهار نظرات و همکاری مشتاقانه شرکت کنندگان انجام گرفت با برگزاری مراحل تکمیلی، پروژه‌های اجرایی را به دستگاههای دست اندرکار پیشنهاد خواهد کرد.

ترکیب شرکت کنندگان شامل: ۵ نفر از فرمانداران حوزه سیستان، ۴۲ نفر از مدیران کل استانی، مدیران ستادی و روسای ادارات شهرستانهای سیستان، ۴۱ نفر از کارشناسان، ۱۰ نفر از نمایندگان عشایر و دامداران مرتبط با هامون، ۱۰ نفر از نمایندگان صیادان منطقه، ۱۰ نفر از خبرنگاران و نمایندگان NGO (سمن‌ها)، ۷ نفر از نمایندگان کشاورزان و ۶ نفر از فرهنگیان و معتمدان سیستان بوده است. ترکیب شرکت کنندگان نشان می‌دهد که تقریباً همه گروههای هدف در تدوین این برنامه همفکری می‌کنند هر چند حضور تعداد بیشتری از مدیران سطح استانی و نیز نمایندگان کشاورزان به عنوان سوی دیگر بهره برداری از منابع آبی که بعضاً در رقابت با

اختصاص آب به تالاب قرار می‌گیرند ضروری است. اهم مشکلات مطرح شده در کارگاه اول که با نظرات شرکت کنندگان در این کارگاه تکمیل و در کارگروه‌های سه گانه مورد بحث و نتیجه گیری قرار گرفت به شرح زیر می‌توان خلاصه و با اقدامات ۵ گانه زیر تدبیر کرد.

الف) نیازهای مطالعاتی: ارزیابی و برآورد نیاز آبی تالاب، شناسایی کارکردهای تالاب با حداقل تامین آب، شناسایی مناطق برداشت گرد و غبار، شیوه‌های آبرسانی به تالاب، مطالعه ژئومورفولوژی و تراز یابی بستر، بررسی جغرافیای دیرینه و پیش بینی آینده تالاب، پایش اکولوژیک آن، ارتباطات فضایی تالاب و کارکردهای آن با دیگر کاربری‌های منطقه، بررسی تاثیرات آن بر ذخایر ژنتیک و تنوع زیستی و... برخی از مهمترین مسائل مورد نیاز برای مطالعه می‌باشد.

ب) اقدامات مدیریتی: در بعد بین‌المللی شامل؛ ارتقاء سطح دیپلماسی از مذاکرات دو جانبه به چندجانبه با لحاظ کارکردها و تاثیرات بین‌المللی هامون، اتخاذ دیپلماسی فعال در مدیریت آبهای مرزی مبتنی بر استراتژی برد-برد در معادلات دوجانبه با افغانستان، ایجاد مراکز مطالعاتی پایش، ارزیابی و گزارش بیطرفانه منابع آب و خاک و رویدادهای زیست محیطی در بعد داخلی؛ اتخاذ راهبردهایی برای پیشگیری اتفاقات مشابه در منطقه، لحاظ کردن مدیریت ریسک در برنامه ریزی و مدیریت بحران در اتفاقات زیست محیطی، هماهنگی برای تقویت ساختارهای بین بخشی و نهایتاً رسیدن به مدیریت یکپارچه در حوزه سیستان، تهیه برنامه عمل مشترک برای بهره‌گیری از امکانات منطقه ای، ملی و بین‌المللی، تاکید بر هم افزایی (synergy) به منظور اثر بخشی اقدامات و احتراز از موازی کاری، اختصاص سهمی از منابع آبی موجود برای اقدامات احیایی در تالاب از جمله مهمترین اقدامات مدیریتی به نظر می‌آید.

ج) اقدامات اجرایی: توجه به حداقل دخالت بویژه اقدامات سازه ای در تالاب، حذف خاکریز مرزی حداقل در مناطقی که جدایش هیدرولوژیکی و اکولوژیکی را باعث گردیده، تعیین حدود تالاب، حل و فصل تعارضات حقوقی و مالکیتی، اتخاذ و اجرای راهبردهای کاهش تبخیر از مخازن، لایروبی مسیرهای انتقال آب به هامون، بهره‌گیری از آبهای غیر متعارف در منطقه، بهره‌گیری از انرژی‌های نو و صدور آن برای دریافت آب ما به ازای انرژی، هدایت آب در تالاب با هدف حصول به حداکثر کارکرد و... در زمره اقدامات ضروری اجرایی به نظر می‌رسد.

د) اطلاع‌رسانی: بهره‌گیری از رسانه‌ها، تلاش‌های منسجم مردمی، NGOها و... برای انعکاس هماهنگ و معطوف به نتیجه مشکلات منطقه، ارزیابی اقدامات اجرایی از زبان مردم، انعکاس اقدامات صورت گرفته و پیشنهادی برای احیای هامون، آموزش قواعد همزیستی و سازگاری برای زیست در شرایط ویژه منطقه به مردم از این بخش مورد انتظار است.

ه) ارتباط با مردم: جلب مشارکت مردم در همه مراحل مدیریت تالاب شامل سیاستگذاری، تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری، اجرا و ارزیابی، آموزش شیوه‌های همزیستی با شرایط منطقه با صرفه‌جویی منابع آب، تغییر الگوی کشت، اتخاذ روش‌های کشت حداقل و رویکرد کشاورزی پایدار، تسهیل تغییر معیشت با اعطای مشوق‌های هدفمند، وام‌های کم بهره و آموزش مکفی، سرمایه‌گذاری و احداث صنایع غیر آلاینده، اجرای طرح‌های زود بازده هماهنگ و سازگار با محیط زیست، سازگاری با شرایط ویژه اقلیمی نتیجه ارتباط با مردم خواهد بود.

نهایتاً توجه به قابلیت‌ها و محدودیت‌های منطقه و توان زیست بومی نیاز برنامه ریزی اصولی است. جستجوی راه‌هایی غیر وابسته به منابع آب و خاک مانند تبادلات مرزی، استقرار صنایع خرد و کلان و طرح‌های اقتصادی شرایط را برای تصمیم‌گیری عاقلانه با اختصاص زمان کافی فراهم خواهد کرد. برای مدیریت یکپارچه باید هسته مرکزی قوی و ساختاری شکل گیرد که خوشبختانه مجوزهای قانونی آن فراهم است اما شرط ضروری اعتقاد کافی و عزم مورد نیاز برای تحقق آن است.

استقرار نظام مدیریت حفاظتی و حمایتی تالاب بین‌المللی هامون بمنظور بهره‌برداری خردمندانانه و پایدار بمدت ۵ سال به عنوان هدف کوتاه مدت با احیای حداقل ۳۰ درصد کارکردهای تالاب و دستیابی به نظام مدیریت حفاظتی و حمایتی تالاب بین‌المللی هامون بمنظور استفاده خردمندانانه بمدت ۱۵ سال و حداقل ۷۰ درصد جزء اهداف پیش‌بینی شده تالاب می‌باشد.

اعم مواردی که برای رسیدن به این اهداف می‌باید اجرا شود عبارتند از:

- تدوین نظام مدیریت جامع و بهره‌برداری خردمندانانه و پایدار از منابع تالاب بین‌المللی هامون

- ارزش‌گذاری اقتصادی کارکردهای بین‌المللی تالاب هامون (اقتصاد محیط زیست) و توجه به اقتصاد آب در تخصیص منابع منطقه.

- مطالعه و تعریف مشاغل سازگار با اکو سیستم تالاب و توانمند سازی مردم محلی برای اتخاذ شیوه‌های معیشت جایگزین جهت حفاظت و بهره برداری خردمندان از منابع تالاب

- مدیریت دانش، بهره گیری از دانش بومی و نوین، اطلاع رسانی و استفاده از ظرفیت رسانه‌ها، NGO ها و مردم.

- ایجاد ساختارهای بین بخشی (با لحاظ کردن نقش مردم) و بهره گیری از فرصت‌های بین‌المللی برای هماهنگی و انسجام سازمانی در منطقه برای نیل به مدیریت جامع

گامهای آینده شامل موارد زیر خواهد بود که انتظار است با مشارکت گسترده مسئولان، دست اندرکاران و ذینفعان، رسانه‌ها، NGO ها و مردم به انجام رسد:

- تصویب برنامه‌های جامع مدیریتی در بالاترین سطوح مدیریتی استان و کشور (در ۲ مرجع رسمی کشور شامل شورای برنامه ریزی استان و شورای عالی محیط زیست با حضور ریاست جمهور یا مرجع دیگر)، امضاء تفاهم نامه ذینفعان.

- استقرار ساختارهای بین بخشی به منظور اجرای برنامه مدیریت تالاب‌ها که سازمان حفاظت محیط زیست کشور به عنوان دبیر خانه اجرایی معرفی می‌گردد و نقش هماهنگ کننده دارد.

اجرای برنامه مدیریت و اجرایی کردن مسئولیت هر یک از سازمانها که به برنامه‌ها ارتباط دارند.

پیوست‌ها

پیوست ۱: برنامه کارگاه شماره ۲

پیوست ۱: برنامه کارگاه شماره ۲ تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب بین‌المللی هامون، زابل ۵-۴ آذر ماه ۱۳۹۳

روز اول ۱۳۹۳/۹/۴	
پذیرش	۸/۳۰ - ۸/۰
تلاوت قرآن و سرود ملی تلاوت قرآن و سرود ملی	۸/۳۰ - ۸/۴۵
سخنرانی و خوش آمد گوئی جناب آقای دکتر سعید محمودی مدیر کل محترم محیط زیست استان	۸/۴۵ - ۸/۵۵
سخنرانی جناب آقای مهندس غلامرضا مالکی معاونت محترم استانداری	۸/۵۵ - ۹/۱۰
سخنرانی جناب آقای دکتر نوری عضو هیئت علمی دانشگاه سیستان و بلوچستان	۹/۱۰ - ۹/۳۰
سخنرانی جناب آقای مهندس ناظری فرماندار محترم ویژه زابل	۹/۳۰ - ۹/۴۰
سخنرانی جناب آقای مهندس سلیمانی، مروری بر کارگاه گذشته	۹/۴۰ - ۱۰/۰۵
استراحت و پذیرایی	۱۰/۰۵ - ۱۰/۲۰
تشکیل گروه‌های کاری و تحلیل مشکلات	۱۰/۲۰ - ۱۱/۱۵
نماز و نهار	۱۱/۱۵ - ۱۳/۳۰
ادامه بررسی توسط گروه‌های کاری	۱۳/۳۰ - ۱۵/۳۰
استراحت و پذیرایی	۱۵/۳۰ - ۱۵/۴۵
ارایه خلاصه و جمع بندی توسط گروه‌های کاری، بحث و گفتگو	۱۵/۴۵ - ۱۷/۰۰
روز دوم ۱۳۹۳/۹/۵	
* تشکیل گروه‌های کاری	۸/۳۰ - ۱۰/۰۰
* تدوین اهداف راهبردی برنامه مدیریت یک پارچه تالاب.	
* تبیین اهداف کوتاه مدت و بلند مدت براسا تحلیل مشکلات	
* تعیین اقدامات اولویت دار	
استراحت و پذیرایی	۱۰/۰۰ - ۱۰/۱۵
ادامه فعالیت گروه‌های کاری	۱۰/۱۵ - ۱۱/۱۵
نماز و نهار	۱۱/۱۵ - ۱۳/۳۰
ادامه بررسی توسط گروه‌های کاری	۱۳/۳۰ - ۱۵/۳۰
استراحت و پذیرایی	۱۵/۳۰ - ۱۵/۵۰
جمع بندی و تعیین گام های آتی	۱۵/۵۰ - ۱۷/۰۰

پیوست ۲: شرکت‌کنندگان در کارگاه شماره ۲

پیوست شماره ۲: شرکت‌کنندگان در کارگاه شماره ۲ تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب بین‌المللی هامون
زایل ۵-۴ آذر ماه ۱۳۹۳

ردیف	نام و نام خانوادگی	نوع فعالیت
۱	غلامرضا مالکی	معاونت برنامه ریزی و اشتغال استانداری استان سیستان و بلوچستان
۲	مهرداد عرب اول	مدیر کل برنامه و بودجه استان سیستان و بلوچستان
۳	هوشنگ ناظری	فرماندار ویژه شهرستان زابل
۴	محمد علی پیری	فرماندار شهرستان هیرمند
۵	تقی طاهری	فرماندار شهرستان نیمروز
۶	جمشید رخشانی	فرماندار شهرستان زهک
۷	معصومه برندوار	فرماندار شهرستان هامون
۸	سعید محمودی	مدیر کل محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۹	غلامرضا اربابی	مدیریت بحران استان سیستان و بلوچستان
۱۰	احمد عاقبت بخیر	مدیر عامل آب منطقه ای
۱۱	نبی یاری	مدیر کل منابع طبیعی استان سیستان و بلوچستان
۱۲	محب علی سیستانی	مدیر کل شیلات استان سیستان و بلوچستان
۱۳	محسن سلیمانی روزبهانی	مدیر طرح حفاظت از تالاب‌های ایران
۱۴	محمد رضا کنجی	انجمن احیاء سریع هامون پاک
۱۵	حمید رضا جهان تیغ	ریاست سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی استان سیستان و بلوچستان
۱۶	علیرضا سروری نژاد	مدیر اجرایی پروژه بین‌المللی منارید
۱۷	علیرضا راشکی	رئیس گروه ویژه مقابله با پدیده گرد و غبار در شرق کشور، دانشگاه فردوسی
۱۸	آرزو اشرفی زاده	رئیس گروه تالاب‌ها و رودخانه‌ها، سازمان محیط زیست
۱۹	الهام آبتین	محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۲۰	ابراهیم محمودی	آموزش و پرورش، نویسنده
۲۱	احمد امیر شاهی	مدیر آموزش و پرورش نیمروز
۲۲	احمد رضا زائر میری	روزنامه نگار
۲۳	احمد صیادی	معتد محلی و ذینفع تالاب بین‌المللی هامون
۲۴	احمد علی ذخیره داری	ذینفع تالاب، فرهنگی بازنشسته
۲۵	احمد علی ملا شاهی	مشاور سبز آران هیرمند (بازننشسته سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری)
۲۶	احمد قرایی	بزهشکده تالابین المللی هامون
۲۷	اکبر کیخا	معتد و بهره بردار عشایری
۲۸	امرالدين بزی	رئیس انجمن دامداران سیستان
۲۹	امیر شاهی	ذینفع تالاب، آموزش و پرورش

ادامه پیوست شماره ۲: شرکت کنندگان در کارگاه شماره ۲ تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب بین‌المللی هامون
زایل ۵-۴ آذر ماه ۱۳۹۳

ردیف	نام و نام خانوادگی	نوع فعالیت
۳۰	امین الله سرابندی	ذینفع تالاب، محقق و روزنامه نگار
۳۱	اصغر قورزهی	رئیس هلال احمر زابل
۳۲	جواد راشکی قلعه نو	شرکت توسعه منابع آب و خاک سیستان
۳۳	حاج عبدالواحد شه بخش	هیئت مدیره عشایری زابل
۳۴	حبیب اله سارانی	معتد بهره بردار و نماینده دامداران حاشیه دریاچه هامون
۳۵	حسن صفائی مقدم	معاون جهاد کشاورزی شهرستان نیمروز
۳۶	حسین پهلوانی	مهندسین مشاور سبز آوران هیرمند
۳۷	حسین حیدری	معتد محلی و دوستدار محیط زیست
۳۸	حسین سرگزی	کارشناس منابع طبیعی استان سیستان و بلوچستان
۳۹	حسین علی حسینی قلعه نو	معتد محلی و دوستدار محیط زیست
۴۰	حسین علی واعظی پور	مدیر فنی مهندسی رودخانه‌ها و سواحل آب منطقه ای
۴۱	حمید دوستی	محیط زیست زابل
۴۲	حمید عباس مقدم	سمن (سازمان مردم نهاد)
۴۳	حمیدرضا نوری	سرپرست شهرداری
۴۴	حیدر کوهستانی	معتد محلی - شهرک علی اکبر
۴۵	رستم کیخا	کشاورز و دامدار (آخوند غلامی)
۴۶	رسول صیادی	معتد طایفه صیادی
۴۷	رسول عباس مقدم	سمن (سازمان مردم نهاد)
۴۸	رسول قورزائی	نایب رئیس اتحادیه تعاونی‌های صیادی سیستان
۴۹	رضا بارانی	میراث فرهنگی هامون
۵۰	رضا ثریا	آموزش و پرورش نیمروز
۵۱	رضا میرشکار	محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۵۲	رقیه کریمی	عضو هیات علمی دانشگاه زابل
۵۳	رمضان شهبازی پاک	رئیس اداره امور صید شیلات استان سیستان و بلوچستان
۵۴	زاله امینی	طرح حفاظت از تالاب‌های کشور
۵۵	سید احمد علی موسوی	منابع طبیعی استان سیستان و بلوچستان
۵۶	سید جواد حسینی سرحدی	معاون اداره کل مدیریت بحران استان سیستان و بلوچستان
۵۷	سید رضا موسوی	مدیر جهاد کشاورزی زابل
۵۸	سید محمد تقی حسینی	ذینفع تالاب، فرهنگی

ادامه پیوست شماره ۲: شرکت کنندگان در کارگاه شماره ۲ تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب بین‌المللی هامون
زایل ۵-۴ آذر ماه ۱۳۹۳

ردیف	نام و نام خانوادگی	نوع فعالیت
۵۹	شیر علی کوهکن	رئیس مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی سیستان
۶۰	عباس جهانی	معاون جهاد کشاورزی
۶۱	عباس جوادی	معتد طایفه صیادی، فرهنگی، دامدار و صیاد تالاب
۶۲	عباس عزیزاده سرگزی	معاون اداره کل شیلات استان سیستان و بلوچستان
۶۳	عباس کوه کن	مدیر جهاد کشاورزی شهرستان نیمروز
۶۴	عباسعلی باقری	ذینفع تالاب، فرهنگی
۶۵	عباسعلی نخعی	شورای شهر هیرمند و نماینده عشایر شهرستان
۶۶	عبدالواحد شه بخش	عضو هیئت مدیره امور عشایری زابل
۶۷	علی غفاری مقدم	معتد محلی، شورای حل اختلاف و کارشناس مسایل سیستان
۶۸	علیرضا خسروی	میراث فرهنگی
۶۹	علیرضا سارانی	دامدار و عضو اتحادیه دامداران
۷۰	علیرضا شه بخش	سرپرست میراث فرهنگی هامون
۷۱	عیسی شبانی	عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور
۷۲	عیسی شیخی	معتد محلی، ذینفع تالاب، عشایر میل نادر
۷۳	غفور لکزایی	علاقمند محیط زیست
۷۴	غلام باقری	کشاورز و دامدار (آخوند غلامی)
۷۵	غلامرضا قور زانی	معتد محلی و ذینفع تالاب بین‌المللی هامون
۷۶	غلام محمد بهروج	معتد محلی، دامدار شهرستان نیمروز
۷۷	غلام نبی براهوئی	خبرنگار
۷۸	غلامرضا افروزه راد	مهندسین مشاور سبز آوران هیرمند، بازنشسته منابع طبیعی استان
۷۹	غلامرضا موسوی	فرماندهی مرزبانی استان سیستان و بلوچستان
۸۰	غلامرضا سالاری	مدیر عامل شرکت توسعه ماشینهای کشاورزی
۸۱	غلامعلی صیادی	معتد طایفه صیادی
۸۲	غلامعلی کیخا	پژوهشگر مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی زابل
۸۳	غلامعلی نورا	ذینفع تالاب، کشاورز
۸۴	قاسم حقانی	سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری
۸۵	کامیار شکوهی رازی	کارشناس منابع طبیعی استان سیستان و بلوچستان، پروژه منارید
۸۶	گل حسین کوهستانی	رئیس اتحادیه تعاونی‌های صیادی سیستان
۸۷	گل محمد صفت گل	مهندسین مشاور سبز آوران هیرمند

ادامه پیوست شماره ۲: شرکت کنندگان در کارگاه شماره ۲ تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب بین‌المللی هامون
زابل ۵-۴ آذر ماه ۱۳۹۳

ردیف	نام و نام خانوادگی	نوع فعالیت
۸۸	لیلا نظری	محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۸۹	مبارکه لالی	عضو هیات علمی دانشگاه زابل
۹۰	مجتبی گنجعلی	کارشناس تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی
۹۱	مجید بزدان جو	شهردار ادیمی (نیمروز)
۹۲	محسن نقیبی	دفتر رودخانه‌های مرزی و منابع آبی مشترک - وزارت نیرو
۹۳	محسن یعقوبی	صدا و سیما
۹۴	محمد ابراهیم مختاری	ذینفع تالاب، فرهنگی بازنشسته
۹۵	محمد اربابی	مدیر عامل شرکت توسعه منابع آب و خاک سیستان
۹۶	محمد امین بارانی	مدیر امور منابع آب سیستان
۹۷	محمد بودینه	فرهنگی، دامدار، صیاد و ذینفع تالاب
۹۸	محمد تقی سالاری	ذینفع تالاب
۹۹	محمد جعفری	مشاور سبز آران هیرمند (بازنشسته سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری)
۱۰۰	محمد دوستی	ذینفع تالاب، عضو هیئت علمی دانشگاه زابل
۱۰۱	محمد رضا بارانی زاده	منابع طبیعی شهرستان هیرمند
۱۰۲	محمد رضا پهلوان راد	عضو هیات علمی مرکز تحقیقات سیستان، علوم خاک و سنجش از دور
۱۰۳	محمد رضا صبح‌خیز	مهندسین مشاور سبز آوران هیرمند
۱۰۴	محمد رضا عبادی نژاد	توسعه منابع آب و خاک سیستان
۱۰۵	محمد رضا فیض سرهنگی	ذینفع تالاب، فرهنگی، مجتمع توسعه و احیاء سرمایه‌های سیستان
۱۰۶	محمد رضا میر	رئیس اداره امور عشایری
۱۰۷	محمد ریگی	کارشناس تسهیل‌گری و ظرفیت‌سازی پروژه بین‌المللی منارید
۱۰۸	محمد سلیم سراوانی	معلم و مطلع و بهره‌بردار
۱۰۹	محمد علی صفدری ادیمی	امور عشایری
۱۱۰	محمد قورزانی	معلم طایفه صیادی، ذینفع تالاب، بازنشسته نیروی انتظامی
۱۱۱	محمد گل ساربان	دبیر اجرایی خانه کشاورز و عضو شورای مرکزی خانه کشاورز ایران
۱۱۲	محمدعلی سیستانی	شیلات سیستان
۱۱۳	مرتضی امیری	کارشناس محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۱۱۴	مریم بودینه احمد	محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۱۱۵	مژگان صبحی مقدم	عضو هیات علمی دانشگاه زابل
۱۱۶	مسعود شگوفی	مهندسین مشاور سبز آوران هیرمند (هیئت علمی بازنشسته موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع)

ادامه پیوست شماره ۲: شرکت کنندگان در کارگاه شماره ۲ تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب بین‌المللی هامون
زابل ۵-۴ آذر ماه ۱۳۹۳

ردیف	نام و نام خانوادگی	نوع فعالیت
۱۱۷	ملک محمد صیادی	معتد محلی و دوستدار محیط زیست
۱۱۸	ملیحه عسگری	محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۱۱۹	منا حنفی	دوستدار محیط زیست
۱۲۰	منصور سارانی	مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی سیستان
۱۲۱	مهدی سراوانی اول	محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۱۲۲	مهدی کدخدایی	محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۱۲۳	مهدی کشته گر	ذینفع تالاب، روزنامه نگار، فعال فرهنگی، استاد دانشگاه
۱۲۴	مهدی کیخا	عضو هیات علمی پژوهشگاه تالاب
۱۲۵	میثم امیری	عضو هیات علمی پژوهشگاه تالاب
۱۲۶	ناصر بودینه	ذینفع تالاب
۱۲۷	ناصر راشگی	اداره بیان زدایی استان سیستان و بلوچستان
۱۲۸	نظر درخشان	معتد محلی، نماینده عشایر و دامدار
۱۲۹	نور علی طاهری	بازنشسته نیروی انتظامه و ذینفع تالاب
۱۳۰	نورالله صیادی	نماینده هنگ مرزی
۱۳۱	یوسف علی احمدی	طرح حفاظت از تالاب‌های ایران

پیوست ۳: شرکت‌کنندگان در کارگروه‌های کارگاه شماره ۲

در این کارگاه ۳ کارگروه تشکیل گردید که در هر کارگروه جوامع مختلف محلی، ذینفعان و مسئولین ذیربط حضور یافتند. البته پس از خاتمه کارگاه مصلحت دیده شده که ۳ کارگروه تکمیلی نیز در زمینه‌های ریزگردها، بین‌الملل و دایک مرزی تشکیل گردد. در عمل برخی از مهمانان به تناوب در کارگروه‌های مختلف نیز شرکت نمودند. در مجموع ۳ کارگروه بشرح زیر تشکیل گردیده که اسامی شرکت‌کنندگان در پیوست درج گردیده است.

کارگروه محیط زیست، مطالعات، آمایش سرزمین و پژوهش

شرکت‌کنندگان در کارگروه محیط زیست، مطالعات، آمایش سرزمین و پژوهش

کارگاه شماره ۲ تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب بین‌المللی هامون، زابل ۵-۴ آذر ماه ۱۳۹۳

ردیف	نام و نام خانوادگی	نوع فعالیت
۱	مهرداد عرب اول	مدیرکل برنامه ریزی و بودجه استان سیستان و بلوچستان
۲	هوشنگ ناظری	فرمانداری ویژه زابل
۳	تقی طاهری	فرماندار شهرستان نیمروز
۴	سعید محمودی	مدیرکل محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۵	غلامرضا اربابی	مدیریت بحران استان سیستان و بلوچستان
۶	حمیدرضا جهان‌نخ	سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی
۷	علیرضا راشکی	رئیس گروه ویژه مقابله با گرد و غبار در شرق کشور، دانشگاه فردوسی
۸	مهدی کدخدایی	محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۹	احمد قرایی	پژوهشکده تالابین‌المللی هامون
۱۰	قاسم حقانی	سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری
۱۱	حسین حیدری	معتد محلی و دوستدار محیط زیست
۱۲	حسین سرگزی	کارشناس منابع طبیعی استان سیستان و بلوچستان
۱۳	حسین علی حسینی قلعه‌نو	معتد محلی و دوستدار محیط زیست
۱۴	الهام آبتین	محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۱۵	رضا میرشکار	محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۱۶	محمد رضا صبح‌خیز	مهندسین مشاور سبز آوران هیرمند، بازنشسته منابع طبیعی
۱۷	سید احمد علی موسوی	منابع طبیعی استان سیستان و بلوچستان
۱۸	یوسف احمدی	طرح حفاظت از تالاب‌های ایران

ادامه شرکت کنندگان در کارگروه محیط زیست، مطالعات، آمایش سرزمین و پژوهش

کارگاه شماره ۲ تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب بین‌المللی هامون، زابل ۵-۴ آذر ماه ۱۳۹۳

ردیف	نام و نام خانوادگی	نوع فعالیت
۱۹	شیر علی کوهکن	مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی سیستان
۲۰	عباسعلی نخعی	شورای شهر هیرمند و نماینده عشایر شهرستان
۲۱	مجتبی گنجی	کارشناس تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی
۲۲	محمد رضا فیض سرهنگی	ذینفع تالاب، فرهنگی، مجتمع توسعه و احیاء سرمایه های سیستان
۲۳	علی غفاری	معمدم محلی، شورای حل اختلاف و کارشناس مسایل سیستان
۲۴	محمد سلیم سراوانی	معمدم و مطلع و بهره بردار
۲۵	مرتضی امیری	کارشناس محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۲۶	مریم پودینه احمد	محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۲۷	ملیحه عسگری	محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۲۸	منصور سارانی	مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی سیستان
۲۹	مهدی سراوانی اول	محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۳۰	سید محمد تقی حسینی	ذینفع تالاب، فرهنگی
۳۱	کامیار شکوهی رازی	کارشناس منابع طبیعی استان سیستان و بلوچستان، پروژه منارید
۳۲	ناصر راشکی	منابع طبیعی استان سیستان و بلوچستان
۳۳	لیلا نظری	محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۳۴	عیسی شیخی	معمدم محلی، ذینفع تالاب، عشایر میل نادر

مجموعه تصاویر شماره ۱۷ : کارگروه محیط زیست، مطالعات، آمایش سرزمین و پژوهش

کار گروه مدیریت منابع آب و خاک

شرکت کنندگان در کارگروه مدیریت منابع آب و خاک

کارگاه شماره ۲ تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب بین‌المللی هامون، زابل ۵-۴ آذر ماه ۱۳۹۳

ردیف	نام و نام خانوادگی	نوع فعالیت
۱	غلام رضا مالکی	معاونت استانداری استان سیستان و بلوچستان
۲	مهرداد عرب اول	مدیر کل برنامه و بودجه استان سیستان و بلوچستان
۳	هوشنگ ناظری	فرمانداری ویژه زابل
۴	تقی طاهری	فرماندار نيمروز
۵	سعید محمودی	مدیر کل محیط زیست استان سیستان و بلوچستان
۶	نبی یاری	مدیر کل منابع طبیعی استان سیستان و بلوچستان
۷	محمد اربابی	مدیر عامل شرکت توسعه منابع آب و خاک سیستان
۸	علیرضا سروری نژاد	مدیر اجرایی پروژه بین‌المللی منارید
۹	محب علی سیستانی	مدیر کل شیلات استان سیستان و بلوچستان
۱۰	غلامرضا موسوی	فرماندهی مرزبانی استان سیستان و بلوچستان
۱۱	عباس علیزاده سرگزی	معاون اداره کل شیلات استان سیستان و بلوچستان
۱۲	حسینعلی واعظی پور	مدیر فنی مهندسی رودخانه‌ها و سواحل آب منطقه ای استان سیستان و بلوچستان
۱۳	آرزو اشرفی زاده	رئیس گروه تالاب‌ها و رودخانه‌ها، سازمان محیط زیست
۱۴	جواد راشگی قلعه نو	شرکت توسعه منابع آب و خاک سیستان
۱۵	حاج عبدالواحد شه بخش	هیئت مدیره عشایری زابل
۱۶	حسن صفائی مقدم	معاون جهاد کشاورزی شهرستان نيمروز
۱۷	سید جواد حسینی سرحدی	معاون اداره کل مدیریت بحران استان سیستان و بلوچستان
۱۸	محمد امین بارانی	مدیر امور منابع آب سیستان
۱۹	محمد دوستی	عضو هیئت علمی دانشگاه زابل
۲۰	رمضان شهریاری پاک	رئیس اداره امور صید شیلات استان سیستان و بلوچستان
۲۱	عباس کوه کن	مدیر جهاد کشاورزی شهرستان نيمروز
۲۲	عباس جهانی	معاون جهاد کشاورزی
۲۳	غلامرضا افروزه راد	مهندسین مشاور سبز آوران هیرمند، بازنشسته منابع طبیعی استان
۲۴	مجید بزدان جو	شهردار ادبمی (نيمروز)
۲۵	عیسی شبانی	دانشگاه پیام نور
۲۶	غفور لکزایی	علاقمند محیط زیست
۲۷	محسن نقیبی	کارشناس وزارت نیرو
۲۸	محمد رضا صبح خیزی	مهندسین مشاور سبز آوران هیرمند، بازنشسته منابع طبیعی

ادامه شرکت کنندگان در کارگروه مدیریت منابع آب و خاک
کارگاه شماره ۲ تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب بین‌المللی هامون، زابل ۵-۴ آذر ماه ۱۳۹۳

ردیف	نام و نام خانوادگی	نوع فعالیت
۲۹	محمد رضا پهلوان راد	عضو هیات علمی مرکز تحقیقات سیستان، علوم خاک و سنجش از دور
۳۰	محمد ریگی	کارشناس تسهیل‌گری و ظرفیت‌سازی پروژه بین‌المللی منارید
۳۱	رضا ثریا	آموزش و پرورش نیمروز
۳۲	منا حنفی	دوستدار محیط زیست
۳۳	مهدی کیخا	عضو هیات علمی پژوهشکده تالاب
۳۴	حمید دوستی	محیط زیست زابل
۳۵	میثم امیری	عضو هیات علمی پژوهشکده تالاب
۳۶	ناصر راشکی	اداره بیابان‌زدایی استان سیستان و بلوچستان
۳۷	محمد رضا بارانی زاده	منابع طبیعی شهرستان هیرمند
۳۸	امرالدين یزی	اتحادیه دامداران

مجموعه تصاویر شماره ۱۸: کارگروه
مدیریت منابع آب و خاک

کار گروه مشارکت مردمی، اطلاع‌رسانی و مسائل اقتصادی – اجتماعی

شرکت کنندگان در کارگروه مشارکت مردمی، اطلاع‌رسانی و مسائل اقتصادی – اجتماعی
کارگاه شماره ۲ تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب بین‌المللی هامون، زابل ۵-۴ آذر ماه ۱۳۹۳

ردیف	نام و نام خانوادگی	نوع فعالیت
۱	معصومه برندوار	فرماندار شهرستان هامون
۲	محمد رضا گنجی	انجمن احیاء سریع هامون پاک
۳	رسول قورزائی	نایب رئیس اتحادیه تعاونی‌های صیادی سیستان
۴	رقیه گرمی	عضو هیات علمی دانشگاه زابل
۵	شیر علی کوه کن	رئیس مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی زابل
۶	عیسی شبیانی	عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور
۷	محمد رضا میر	رئیس اداره امور عشایری
۸	مژگان صبحی مقدم	عضو هیات علمی دانشگاه زابل
۹	احمد صیادی	معتد محلی و ذینفع تالاب بین‌المللی هامون
۱۰	احمد علی ملا شاهی	مشاور سبز آران هیرمند (بازنشسته سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری)
۱۱	اکبر کیخا	معتد و بهره بردار عشایری
۱۲	محمد دوستی	ذینفع تالاب، عضو هیات علمی دانشگاه زابل
۱۳	امیر شاهی	ذینفع تالاب، آموزش و پرورش
۱۴	امین الله سرابندی	ذینفع تالاب، محقق و روزنامه نگار
۱۵	حبیب اله سارانی	معتد بهره بردار و نماینده دامداران حاشیه دریاچه هامون
۱۶	رستم کیخا	کشاورز و دامدار
۱۷	غلامعلی کیخا	بزهشگر مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی زابل
۱۸	مبارک لالی	عضو هیات علمی دانشگاه زابل
۱۹	محمد جعفری	مشاور سبز آران هیرمند (بازنشسته سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری)
۲۰	عباس باقری	ذینفع تالاب، فرهنگی
۲۱	عباس جوادی	معتد طایفه صیادی، فرهنگی، دامدار و صیاد تالاب
۲۲	عبدالواحد شه بخش	عضو هیات مدیره امور عشایری زابل
۲۳	علی رضا سارانی	دامدار و عضو اتحادیه دامداران
۲۴	علیرضا خسروی	میراث فرهنگی
۲۵	قاسم حقانی	سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری
۲۶	عیسی شیخی	ذینفع تالاب، عشایر میل نادر
۲۷	غلام باقری	کشاورز و دامدار
۲۸	غلام رضا قورزائی	معتد محلی و ذینفع تالاب بین‌المللی هامون

ادامه شرکت کنندگان در کارگروه مشارکت مردمی، اطلاع‌رسانی و مسائل اقتصادی – اجتماعی
کارگاه شماره ۲ تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب بین‌المللی هامون، زابل ۵-۴ آذر ماه ۱۳۹۳

ردیف	نام و نام خانوادگی	نوع فعالیت
۲۹	محمد رضا فیض سرهنکی	ذینفع تالاب، فرهنگی، مجتمع توسعه و احیاء سرمایه های سیستان
۳۰	محمد رضا صبح خیزی	مهندسین مشاور سبز آوران هیرمند، بازنشسته منابع طبیعی
۳۱	امرالدين بزی	رئیس انجمن دامداران سیستان
۳۲	گل حسین کوهستانی	رئیس اتحادیه تعاونی‌های صیادی سیستان
۳۳	محمد علی صفدری ادیمی	امور عشائری
۳۴	محمد قورزانی	معمد طایفه صیادی، ذینفع تالاب، بازنشسته نیروی انتظامی
۳۵	محمد گل ساریانی	دبیر اجرایی خانه کشاورز و عضو شورای مرکزی خانه کشاورز ایران
۳۶	محمد بودینه	فرهنگی، دامدار، صیاد و ذینفع تالاب
۳۷	مهدی کشته گر	ذینفع تالاب، روزنامه نگار، فعال فرهنگی، استاد دانشگاه
۳۸	غلام محمد بهروج	معمد محلی، دامدار شهرستان نیمروز
۳۹	نور علی طاهری	بازنشسته نیروی انتظامه و ذینفع تالاب

مجموعه تصاویر شماره ۱۹ : کارگروه
مشارکت مردمی، اطلاع‌رسانی
و مسائل اقتصادی – اجتماعی

کار گروه های بررسی مسایل بین‌المللی، مشکلات دایک مرزی، ریزگردها و گرد و غبار

اسامی شرکت کنندگان در کارگاه تکمیلی شماره ۲ تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب بین‌المللی هامون

زابل ۲۶ بهمن ماه ۱۳۹۳

ردیف	نام و نام خانوادگی	نوع فعالیت
۱	محمد دوستی	دانشگاه زابل، بهره بردار تالاب
۲	محمد قورزایی	معمد طایفه صیادی، بهره بردار تالاب
۳	عباس جوادی	معمد و بهره بردار تالاب
۴	محمد داود شاسته	نماینده هنگ مرزی زابل
۵	عیسی شیخی	نماینده عشایر و بهره بردار تالاب
۶	محمد گل ساربان	دبیر اجرایی خانه کشاورز سیستان و بهره بردار تالاب
۷	امین الله سرابندی	پژوهشگر مسایل اجتماعی
۸	محمد رضا بارانی زاده	نماینده منابع طبیعی و آبخیزداری
۹	محمد رضا صبح خیز	مهندسین مشاور سبز آوران هیرمند، بازنشسته منابع طبیعی
۱۰	الهام آبتین	کارشناس ارشد محیط زیست
۱۱	افروز آبتین	دانشجوی ارشد منابع طبیعی
۱۲	زهرا اکرمی	فعال محیط زیست
۱۳	کبریا مهمان دوست	کارشناس محیط زیست
۱۴	ملیحه عسگری	کارشناس محیط زیست
۱۵	عیسی شیبانی	عضو هیئت علمی دانشگاه زابل و بهره بردار تالاب
۱۶	علیرضا کیخواه	کارشناس محیط زیست و بهره بردار تالاب
۱۷	احمد علی ملا شاهی	کارشناس ارشد منابع طبیعی
۱۸	حمید عباسی مقدم	فعال محیط زیست
۱۹	رمضان شهریاری	نماینده اداره کل شیلات سیستان
۲۰	سید ابوالفضل حسینی	نماینده فرمانداری زابل
۲۱	مریم بودینه واحد	کارشناس ارشد اداره محیط زیست زابل

مجموعه تصاویر شماره ۲۰:
تصاویری از برخی شرکت
کنندگان در کارگاه‌های
تکمیلی

پیوست ۴:

گروه‌های اصلی ذیربط در مدیریت تالاب‌های بین‌المللی هامون سطح محلی، استانی، ملی، برون مرزی

(منبع کارگاه ۱)

دینفعان/دست اندرکاران	اثرات دست اندرکاران
* سازمان های بین المللی (وزارت امور خارجه)	- انتقال تجارت جهانی و بین المللی (UNEP)(UNDP)(GEF) - به عنوان محور رایزنی با کشورهای همسایه و منطقه ای (تامین آب) - محور مدیریت و همکاری تالاب در منطقه (تامین آب) و مذاکرات مربوطه - الزام کشورهای مربوطه به رعایت قراردادها
* سازمان حفاظت محیط زیست	- بررسی اثرات و کارکردهای اکولوژیکی تالاب (کارکردهای اکوسیستمی) - اقدامات در راستای حفظ تنوع زیستی تالاب - تأیید بر کارکردهای اقتصادی و اجتماعی تالاب (توسعه اکوتوریسم- استفاده از تنوع فرهنگی - کنترل زمانی و مکانی در حفظ جمعیت و زیستگاه و گونه های جانوری و گیاهی
* شرکت توسعه منابع آب و خاک سیستان	- مطالعه و اجرای توسعه ی منابع آب و خاک در دشت سیستان (به منظور تامین منابع آب) - مطالعه و اجرای طرح های تثبیت شن های روان - پیگیری حق آبه ایران از طریق مجاری قانونی(مستقر در وزارت نیرو) برنامه ریزی جهت مدیریت آب های مشترک منطقه ای سیستان
* شرکت آب منطقه ای	- توزیع و هدایت آب - برنامه ریزی در جهت هدایت آب - پیگیری حق آبه ایران از افغانستان از طریق مجاری حقوقی مستقر در وزارت نیرو - برنامه ریزی جهت تقسیم، هدایت و کنترل سیلاب ها - برنامه ریزی برای جهت دادن حق آبه تالاب بین المللی هامون
* اداره منابع طبیعی	- حفاظت و نگهداری از عرصه های ملی دریاچه های هامون - احیاء نيزارهای تالاب هامون - ایجاد کمربند سبز در حاشیه ی دریاچه هامون - اصلاح و احیاء مراتع دریاچه هامون - اجرای مدیریت چرا در دریاچه هامون - شناسایی کانون های بحرانی فرسایش بادی در دریاچه هامون - تثبیت ریزگردها در دریاچه هامون
* شیلات سیستان	- برنامه ریزی شیلاتی در جهت بهره برداری بهینه از منابع آب (منابع شیلاتی) - سازماندهی صید و صیادی
* جهاد کشاورزی	- مدیریت کشت و کار در حاشیه ی تالاب هامون - مدیریت دامپروری و دامداری در حاشیه ی تالاب هامون - اولویت دادن به مسائل کشاورزی بدون وسائل زیست محیطی منطقه - هماهنگی بین نهادهای ذیربط در بخش کشاورزی
* کشاورزان، حصیر بافان، صیادان، شکارچیان، دامداران (مردم محلی)	- بهره برداری در زمان پر آبی، برداشت نی، بهره برداری از دام، صید آبیان، چرا و مرتعداری برای دام، شکار گونه های جانوری
* هنگ مرزی	- تأثیر بر امنیت تالاب (امنیت اکولوژیک تالاب) - تأثیر بر وضعیت محیطی اکوسیستم و ایجاد استرس محیطی - ساخت و سازها و انجام فعالیت های غیر سازگار با اکولوژیک و طبیعت زیستی تالاب
* نیروی انتظامی	- تردد و تخریب بستر تالاب جهت پیگیری از قاچاق از طریق تردد خودروهای غیر مجاز - انجام مانور فالیتهای امنیتی - نقش حاکمیتی در ار جای قوانین و مصوبات تالاب
* عشایری	- ساماندهی دام - استقرار دام و عموماً استقرار نامناسب - اسکان عشایر

ادامه پیوست ۴:

گروه‌های اصلی ذیربط در مدیریت تالاب‌های بین‌المللی هامون سطح محلی، استانی، ملی، برون مرزی

(منبع کارگاه ۱)

دینفعان/دست اندرکاران	اثرات دست اندرکاران
* آموزش و پرورش	- فرهنگ سازی در حفظ محیط زیست و منابع طبیعی در سطوح مختلف (نسل آینده) - ایجاد کارگاههای آموزشی برای دانش آموزان جهت استفاده بهینه از آب - مشارکت دانش آموزان و فرهنگیان در گسترش منابع طبیعی (درختکاری و...)
* دانشگاهی و مراکز تحقیقاتی	- انجام فعالیت های تحقیقاتی و پژوهشی در راستای حفظ تالاب - تهیه ی برنامه های مدیریتی و مدل حفاظت در سال های خشکسالی، ترسالی (کم آبی، پر آبی، بی آبی)
* پژوهشکده تالاب بین المللی هامون	- تهیه مدل حفاظت تالاب (متولی واقعی تهیه طرح جامع مدیریت تالاب هامون)
* میراث فرهنگی و گردشگری (صنایع دستی)	- گسترش گردشگری - تدوین برنامه جهت شناسایی کارکردهای تالاب - استفاده بهینه از کارکردهای تالاب
* دامپزشکی	- بررسی و تعدیل بیماری های مشترک استان و حیات وحش
* شرکت های تعاونی محلی	- سازماندهی بهره برداران تالاب - هماهنگی با ادارات و سازمان های ذیربط در ارتباط با استفاده ی بهینه از تالاب
* NGO	- توسعه ی فرهنگ و آموزش جهت استفاده از کارکردهای تالاب - ایجاد مشارکت مردمی و ایجاد همبستگی اجتماعی در حفظ و احیای تالاب
* مسئولین سیاسی	- ایجاد ضمانت اجرایی جهت اجرای قوانین مرتبط با حفظ تالاب - دخالت در مدیریت ها - پیگیری موضوع حق آبه و تعهدات داخلی و بین المللی - ایجاد هماهنگی بین سازمان ها
* شوراهای شهر و روستا	- ایجاد فضای مشارکتی و ترغیب مشارکت مردم - پاسخ خواهی از دولت در جهت اجرای تعهدات
فرهنگ و ارشاد اسلامی	- احیای خرد فرهنگها، آداب، رسوم، سنت ها و عادات فراموش شده به سبب مهاجرت باشندگان تالاب هامون
* رسانه های جمعی	